

Gezi'nin ihtişamı ve sefaleti

Sungur Savran

...proletarya devrimleri, örneğin on dokuzuncu yüzyıldaki proletarya devrimleri, sürekli olarak kendilerini eleştirir; sürekli olarak kendi akışlarını kesintiye uğratırlar; onu yeniden başlatmak üzere, görünürde tamamlanmış olana geri dönerler; ilk girişimlerinin her türden eksiklikleriyle, zayıflıklarıyla ve zavallılıklarıyla acımasız bir titizlikle alay ederler; düşmanlarını, yalnızca, topraktan yeni güçler kazanabilmesi ve kendi karşılıklarına çok daha devleşmiş biçimde dikilebilmesi için yere sermiş görünürler; sürekli olarak, kendi öz amaçlarının belirsiz devasalığı karşısında yeniden korkuya kapılarak geri çekilirler; her türden geri dönüşü olanaksız kılacak durumun yaratılmasına ve koşulların kendilerinin şu şekilde bağırmasına kadar: *Hic Rhodus, hic salta!*

Karl Marx, *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*¹

Gezi hep şımartılarak büyütülen bir tek çocuk gibi oldu. Tek çocuk çünkü zaman geçtikçe giderek daha ağır bir istibdadın doğuşuna tanık olan iki on yıllık bir dönem boyunca çoğu insanın belleğinde övünülecek, yüceltilecek, umut kaynağı olabilecek tek atılımdı.² Ama artık bu yüceltmeye bir son vermek gerekiyor.

Biz bu yazıda Gezi'nin hakkını teslim etmekle birlikte gözümüzü kırpmadan eleştirel bir tablo çizeceğiz. Gezi elbette Türkiye tarihinde yerini almıştır. Gezi elbette Tayyip Erdoğan'ın ve AKP'nin 20 yılı aşkın iktidarı döneminde hayati bir dönüm noktası olmuştur. Gezi elbette düzene isyanla kaynaklanan, neşe saçan, ko-

¹ Karl Marx, *Fransız Üçlemesi*, çev. Erkin Özalp, İstanbul: Yordam Kitap, 2022. s. 152-153.

² Öyle olmadığı, Gezi'nin tek çocuk olmadığı bu yazı boyunca ortaya çıkacak. Ayrıca, burada sözü edilecek toplumsal mücadeleler dışında kalanlardan, en azından Tekel işçilerinin Sakarya Komünü (2009-2010) katiyen unutulmamalı.

müenal bir hayatın insanlığa neler sunabileceğini gösteren harikulade bir deneyimdi. Ama muhteşem vaadine rağmen yolunu şaşırarak bir siyasi kalkışmanın kendini her bakımdan haklı göstermesine artık izin vermemek gerekiyor. Bugün, Gezi halk isyanından on yıl sonra, büyük özelemlerle tarih sahnesine çıkmış bir halk şimdi, Marx'ın dediği gibi, kendini eleştirmeli, her türden eksiklikleriyle, zayıflıklarıyla ve zavallılıklarıyla acımasız bir titizlikle alay etmeli. Ta ki "her türden geri dönüşü olanaksız kılacak durumun yaratılmasına" kadar. Emekçi halkın sömürsünü, ezilmesini ve sefaletini sürekli yeniden üreten, hayatı gittikçe yaşanılmaz hale getiren toplumsal güçleri yenilgiye uğratmak ancak böyle mümkün olacaktır.

Yine de Gezi'ye hak ettiği yeri verelim önce. Eleştirimizi bunun ardından yaparız.

1. Gezi neyi başardı?

Bizim için Gezi'nin en önemli yanı, AKP'nin gerici, baskıcı ve işçi düşmanı politikalarına karşı koymanın çeşitli biçimleri arasında en etkili olan *kitle mücadelesinin cisimleşmiş hali* olmasıdır. Gezi patlak verdiğinde AKP iktidarda on yılını doldurmuştu. O zamana kadar solun bu hükümete ilişkin tutumunu iki ana ideolojik akım belirlemişti.³ Bunlardan sol liberalizm bu gerici hükümete karşı çıkmak bir yana, onu destekliyordu. Bu düşünce tarzının savunucularının geliştirdikleri argüman, devlet-sivil toplum ya da merkez-çevre karşıtlığına yaslanıyordu. İddia şuydu: Türkiye'de, çekirdeğini ordunun oluşturduğu devletin hâkimiyetinde, demokrasiyi, "sivil toplum"u, hatta kapitalizmin gelişmesini engelleyen "merkez" in karşısında taşralı-Müslüman "çevre" güçleri demokrasinin, kalkınmanın ve ilerlemenin motoru olacaktı. Marksistler bu tür bir politikanın nasıl ağır riskler yaratacağı konusunda sol liberalleri erkenden ve sık sık uyardı ama 20. yüzyılın sosyalist inşa deneyimlerinin çökmesi dolayısıyla Marksizmin prestiji çok düşük olduğundan bu uyarılara kulak asılmadı.

Solun, Kemalizmin hâlâ büyük ölçüde etkisi altındaki diğer akımı ise tam ters yönde bir stratejiyi savunuyordu: AKP, bir ordu darbesiyle iktidardan uzaklaştırılmalıydı. Bu yöntem geçmişte, bazen çok kısa süreli olarak olsa da başarılı olmuştu; öyleyse AKP de kendinden öncekiler gibi bu yöntemle yenilgiye uğratılmalıydı.

Her iki yöneliş de feci şekilde çuvallayacaktı. İslamcıların önderliğinde bir demokratikleşme atılımı rüyası, uluslararası solun tarihine kendini ve halkı aldatmanın en yüz kızartıcı örneklerinden biri olarak geçiyordu. Solun karşı kanadının darbeciliği ise, 12 Mart ve 12 Eylül gibi askerî darbelerin yarattığı devasa sorunlar bir yana, yeni bir güçler dengesi ortamında darbenin günü geçmiş bir araç olduğu gerçeğine çarparak parçalanacaktı.

Gezi halk isyanı, kitlelere, sömürülen ve ezilen çoğunluğun, hâkim sınıfların farklı kanatlarından bağımsız kalarak, sosyal ve politik taleplerini kendi mücadeleleri sayesinde kazanması yolunda farklı bir bakış ve yöntemin olanaklı olduğunu kanıtliyordu. Bu, Gezi'nin günümüz Türkiye'sinin siyasi iklimine ilişkin en ilham

³ Sungur Savran, "Burjuva Sosyalizminin Düşman Kardeşleri: Liberal Sol ve Ulusal Sol", *Devrimci Marksizm*, sayı 2, Kasım 2006.

verici boyutuymdu. Halk isyanının bu doğrultuda sağlam bir miras bırakmış olup olmadığı daha tartışmalıdır. Buna aşağıda döneceğiz.

Bu son soruya vereceğimiz cevaptan bağımsız olarak, halk isyanı **Erdoğan'ın iktidarı açısından bir dönüm noktası** oluşturdu. Halk isyanına kadar geçen sürede AKP toplumun önemli katmanları üzerinde hegemonya kurmuştu. Emperyalist ülkelerden sınırsız denebilecek bir destek alıyordu. Seçimlerde elde ettiği başarı her yeni oylamada artıyor, 12 Eylül 2010 anayasa değişiklikleri referandumunda yüzde 58 ile doruğuna çıkıyordu. Tabii bu son başarıda sağın ve solun liberallerinin desteği de epey bir rol oynamıştı. Bu seçim başarısı, Erdoğan'a o güne kadar yaşanan örneklerden farklı olarak, askerî müdahaleler karşısında olağanüstü bir dirençlilik kazandırıyor.

Oysa Gezi depremiyle birlikte, Erdoğan içeride olsun dışarıda olsun birçok müttefikini yitirmeye başladı. O güne kadar kendisine düşman olarak bakmış güçlerle ittifak yapması gerekli hale geldi. Böylece 2013'ten sonra, daha öncesinden farklı olarak, Erdoğan'ın iktidarda yolculuğu hep sarsıntılı ve inişli çıkışlı oldu.

Erdoğan'ın o zamandan bu yana karşısına çıkan birçok tuzağı ve engeli aşmış olması Gezi isyanından sonra işinin çok daha zor hale gelmiş olduğu gerçeğini değiştirmez. Önemli olan şudur: Bu güçlükler, onu birçok defa yan yollara sapmak ve böylece **stratejik güzergâhından uzaklaşmak zorunda bırakmıştır**. Yani Gezi Erdoğan'ın yirmi yıllık iktidarını neredeyse eşit olarak ortasından ikiye bölmüştür.

En çarpıcı şekilde söyleyelim: Askeriye, yüksek yargı, üniversite ve geçmişten beri sivil hükümetler üzerinde laikliğin ve Batı kurumlarıyla ilişkilerin muhafazası amacıyla vesayet uygulayan bütün burjuva kurumlarının Erdoğan'ı on yıl boyunca yolundan çevirememesine karşılık, Gezi halk isyanı iktidarı derinden sarsmayı başarmıştır.

Gezi isyanı, aynı zamanda, 2015 ortalarına kadar devam eden bir **dizi toplumsal mücadelenin de açılışını müjdeleyen olaydır**. Aslında bu yazıdaki ana tezlerimizden biri Gezi olaylarının anlamının ancak 2013-2015 arasında yaşanan bir toplumsal patlamalar ve isyanlar dalgası bağlamında tam olarak kavranabileceğidir. Bu konuya aşağıda döneceğiz.

Halk isyanı açıktır ki bir dizi politik ve sosyal güç açısından bir sınav rolü de görmüştür: İşçi sınıfı ve sendikalar, Kürt hareketi, değişik sosyalist parti ve hareketler, ana muhalefet partisi CHP ve elbette diğer bütün toplumsal sınıflar Gezi'de sınanmıştır. Bir anlamda, Gezi **gelecekte yaşanabilecek toplumsal patlamaların ve kalkışmaların kostümlü provası olmuştur**. Bu halk isyanından ders çıkarmak istiyorsak, hiç kuşku yok ki sınıf karakterini anlamak zorundayız. Bu konuda hiçbir kolaycı formül yoktur. Elinizdeki yazı, gelecekte yaşanması olası gelişmelere ışık tutabilmek için bu meseleye epeyce ayrıntılı ve soğukkanlı bir bakışla yaklaşacaktır.

İçeride bir dizi yeni kalkışmayı tetikleyen Gezi isyanı, kendisi de **Arap devrimlerinin çağrısına bir yanıt** olarak görülmelidir. Hiç kuşku yoktur ki, Gezi uluslararası gelişmelerden, özel olarak da kendinden önce yaşanan ve Mısır'da Tahrir meydanından ABD'deki Wall Street İşgali hareketine kadar uzanan devrimler ve isyanlar dizisinden derinlemesine etkilenmiş, sonra kendisi de Brezilya'da birkaç gün içinde büyüklü küçüklü 600 kente yayılan ve "Aşk hikâyesi bitti, burası artık

Türkiye” sloganıyla ilerleyen mücadeleye esin kaynağı olmuştur.⁴ Biz, büyük bir çeşitlilik arz eden bu hareketlerin tamamına “dünya devriminin üçüncü dalgası” adını veriyor ve Gezi adıyla anılan halk isyanını bu dalganın asli bir parçası kabul ediyoruz. İşin bu boyutuna aşağıda daha ayrıntılı olarak döneceğiz.

Daha tarihî bir perspektiften bakıldığında, Gezi, **20. yüzyıl başından itibaren bu topraklarda yaşanan halk hareketleri arasında en geniş tabana dayanan toplumsal patlama** olarak öne çıkar.⁵ Başka çalışmalarımızda ayrıntılı olarak ortaya koymaya çalıştığımız gibi Türkiye 20. yüzyılın ilk çeyreğinde iki burjuva devrimi yaşamıştır.⁶ Daha sonra, 1970’te ilk proleter ayaklanmasıyla (15-16 Haziran) karşılaşmıştır. Ayrıca 1970’li yılların başında gerilla ayaklanmaları yaratma yolunda akamete uğramış girişimler olmuştur. Nihayet, 1984’ten itibaren ülkede bir savaşa başlamış, bu savaşa zaman zaman büyük kitle hareketleri de eşlik etmiştir.

Bunlardan ilk burjuva devrimi, Balkan yarımadasında bir dizi gerilla mücadelesi ile Anadolu’da gerçek bir halk hareketinin bir bileşimi olarak yaşanmıştı. Gezi olayı ile coğrafi yaygınlık ve kitle katılımı bakımından yarışabilecek tek devrimci ayağa kalkış budur. Ancak, her ne kadar Gezi 1908 devrimci sürecine nispetle çok daha kısa sürmüş olsa da, halk kitlelerinin kendiliğinden aktifliği bakımından Gezi isyanı çok daha canlı idi.

İkinci burjuva devrimi, yani cumhuriyetin kurulması ve hilafetin ilgası ile sonuçlanan Millî Mücadele, halk sınıflarının bağımsız faaliyetini dışlayan, hatta bastıran bir hareket olarak gelişmişti. Kitlesiz bir devrimdi. Yarattığı değişim son derecede radikaldi ama halk kitlelerini o köklü değişikliklerin öznesi haline getirmemişti.

15-16 Haziran olaylarının özü Türkiye’de proleter devrimleri çağının açılışı olarak ifade edilebilir.⁷ 150 bin civarında işçi, yalnızca İstanbul’u değil, Gebze’den İzmit’e kadar uzanan bütün sanayi havzasını polisle ve jandarmayla çatışarak ele geçiriyordu. Bu dönemde Türkiye’de iyi örgütlenmiş bir devrimci parti olsaydı, bu ayaklanmayı başarılı bir proleter devrimine ulaştırabileceğini söylemek hiç de abartı sayılmamalı. Bu olay, ülkenin tarihinde kapitalist düzene en kitlesel meydan okuma idi, ama ayaklanmanın bir ölçüde erken doğum olma özelliği tek bir bölgenin ötesine taşmasını engellemiştir.

Kürt halkının son kırk yıldır adım adım kitleselleşen bir özgürlük hareketi yarattığı biliniyor. Ancak hareketin ulusal karakteri, olayın kitleselliğinin esas olarak Kürt bölgeleriyle sınırlı kalmasına yol açıyor. Yine de özellikle 1990’lı yılların köy boşaltma operasyonlarından başlayarak hızlanan göç hareketleri, Türkiye’nin metropollerinin de bu mücadeleden payını almasını getirmiş bulunuyor.

Öyleyse, yeri göğü sarsan bir kitle hareketi olarak Gezi halk isyanı ülkenin tarihinde kendine özgü ayrıcalıklı bir yer tutuyor.

4 Burada “aşk hikâyesi” ile, kitlelerin o ülkede, İşçi Partisi (PT) adını taşıyan sol partiye ve önderi Lula’ya uzun süredir duydukları güven kastediliyordu.

5 Sungur Savran ve Erol Ülker, “Historicizing the Gezi Protests”, Esra Özyürek vd. (der.) *Authoritarianism and Resistance in Turkey*, Cham: Springer International Publishers, 2018, s. 33-41.

6 Bkz. özellikle *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, Cilt 1, 5. Basım, İstanbul: Yordam Kitap, 2022.

7 Sungur Savran, “15-16 Haziran: Türkiye’de Proleter Devrimleri Çağının Açılışı”, *Devrimci Marksizm*, sayı 43, Yaz 2020.

2. Yerleşik kalıplara meydan okumak

Gezi halk isyanının değeri sömürülen ve ezilenlerin yanında olan bütün insanlık için paha biçilmezdir. Ama Gezi'nin nasıl kavrandığı, tahlil edildiği ve paketlendiği bambaşka bir meseledir. Solun on yıllar boyu liberal ve postmodernist kimlik politikası karışımı bir ideolojik dalganın etkisi altında kalmış olduğu bir durumda, isyanın solda genel kabul gören tasviri son derecede çarpık olmaya mahkûmdur.

Bazı betimlemeler o kadar fantastiktir ki sözünü etmeden geçmek yazık olur. Örneğin postmodernizmin Türkiye'deki önde gelen sözcülerinden Ali Akay Gezi'yi şöyle tarif ediyor: "Siyasi partilerin makro politikalarına karşı arzunun mikro-politikasına dayanmaktadır... Muhafazakâr değerlere sahip bir gençlik bile kendi açılımlarını yapmak istemekte: Daha çok aşk, daha çok cinsellik, daha çok serbestlik, daha deneysel bir hayat yaşamak istemekteler... [B]ir arzu politikasının yaşandığını görüyoruz... Tüketim toplumunu istemiyorlar"⁸ Bu tür bir tasvir elbette Gezi Parkı'nda konuşlanmış kitlenin bir azınlığı için geçerli olabilir. Sorun şudur ki Ali Akay tarihî önemi olan bir toplumsal olayı kendi çevresinde gözlediği insanların duygularını genelleştirerek anlatmaktadır. Türkiye liberalizminin (solda olduğu bile kuşkuyla) teorisyenlerinden Nilüfer Göle de Ali Akay'dan çok uzak düşmüyor: "...gençler 60'lı yılların barış ve karşı kültür hareketlerinin amblemi Woodstock rock festivalini hatırlatırcasına, müzik, ekoloji, politika, çiçek, bira ile birlikte bir tür komün yaşamını meydana tecrübe ediyorlar"⁹

Gezi'yi böyle liberal ve postmodernist gözlerden betimleme çabalarının eleştirel bir değerlendirmesine geçmeden önce iki konuda rezervlerimizi ifade etmeliyiz. Bunlardan ilki, Gezi isyanında faal olmuş dokuz insanın (Osman Kavala, Mücella Yapıcı, Can Atalay ve arkadaşları) bugün uzun cezalara mahkûm olarak hapiste yatıyor olmasıdır. Suçları, hiçbir biçimde mantıksal bağları gözetilmeden delil olarak gösterilen ve bir bölümü doğru bile olmayan olayları orada burada rastgele sayan bir iddianame temelinde Gezi isyanını yönetmek olarak tanımlanıyor. Bunun, yargının istibdad rejiminin hâkimiyetine girmiş olmasının bir sonucu olduğu tartışmasız olarak doğrudur.¹⁰ Bu utanç verici operasyonun mağdurları ile düşünsel farklarımız ne kadar büyük olursa olsun, onlarla kendilerine reva görülen muamele konusunda dayanışmamız tamdır. Dolayısıyla, Gezi halk isyanı konusunda solda çıkarılacak tam bir bilanço için, Türkiye'de herkesin özgürce konuşabileceği bir ortamın yeniden tesisi gerekli bir koşul olmaya devam ediyor.

İkincisi, aşağıda yapacağımız tartışmada eleştirilerimizi sadece kendi ideolojik, politik ve metodolojik bakış açımıza yaslanarak yapmayacağız. Her seferinde, ileri süreceğimiz noktalar ampirik olarak doğrulanabilir önermeler olacaktır. Yani mesele sadece bir ideolojik bakış açısının çerçevesi içinden başka bir ideolojik bakış

⁸ Ali Akay, "2013 Mayısı: Moleküler Devrim", https://www.duzceyerelhaber.com/her_taraf-haberleri/14382-ali-akay:2013-mayisi:-molekuler-devrim.

⁹ Nilüfer Göle, "Bir Kamusal Meydan Hareketinin Anatomisi", <https://t24.com.tr/yazarlar/nilufer-gole/gezi-bir-kamusal-meydan-hareketinin-anatomisi,6824>.

¹⁰ Gezi davasının bütün resmî belgelerini baştan sona incelemiş bulunuyoruz. Bkz. T.C. İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi, İstanbul, 2022, 616 sayfa.

açısına itiraz meselesi değildir. İşin elbette böyle bir yanı vardır. Ama aynı zamanda bu farklı bakış sayesinde, liberal/postmodernist çerçevenin görünmez hale getirmiş olduğu olguların görünürlüğünü de sağlamış olacağız.

Bu rezervleri ifade ettikten sonra vurgulanması gereken ilk nokta şudur: Yaşanan tarihî olay, Gezi Parkı'na indirgenemeyecek, bütün ülke sathına yayılmış bir halk isyanıydı. Gezi yaşandıktan sonra ona ilişkin gerçekleştirilen araştırma, yorum, analiz girişimlerinin hemen hemen hepsi, dikkatlerini yalnızca İstanbul'a, Taksim'e, oradaki ağaçlara, 15 gün boyunca kurulan çadır kente ve orada bulunan, kadınlar, eşcinsel ve translar, antikapitalist Müslümanlar gibi kimlik gruplarına odaklandırmıştır.¹¹ Koskoca kitap boyu araştırmalar, Gezi isyanı sırasında Taksim dışında yaşanan olaylardan söz etmeye zahmet bile etmemektedir.

İçişleri Bakanlığı'nın sık sık atıf yapılan istatistikleri, bu dönemde Türkiye'nin 81 ilinden 80'inde 3,6 milyon insanın eylemlere katıldığını belirtiyor.¹² Bu sayı, büyük ihtimalle, gerçeğin çok altındadır. Sokakları, meydanları, parkları dolduran insan sayısının çok daha yüksek olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, birçok insan (yaşlılar, ev kadınları, eyleme alışkın olmadığı için çekinenler, sağlık durumu iyi olmayanlar, engellilerin çoğu vb.) mahallelerinin ve evlerinin güvenli ortamında tencere tava konserleriyle seslerini katmıştır mücadeleye.

Mesele sadece eylemlere katılan milyonların görünmez kılınması ya da çeşitli coğrafi bölgelerin özgül yanlarının görmezlikten gelinmesi de değildir. Bu şekilde yaratılan tahrifat, Gezi halk isyanında ortaya çıkan sosyal, ideolojik, kültürel, politik **çelişkilerin özünün görülmesini engellemektedir**. Bu da üzerinde duracağımız ikinci noktadır. Bu çok katmanlı, çok boyutlu yapıyı, Gezi Parkı'nı odak noktası olarak alan eşmerkezli daireler üzerinden ilerleyerek ele alacağız.

İlk vurgulanması gereken şudur: Taksim meydanının anlamı ekolojik duyarlılığa indirgenemez. Elbette, 31 Mayıs'ı 1 Haziran'a bağlayan gece kitlelerin ezici gücü polisi Taksim meydanından sürene kadar Gezi Parkı'nın ağaçları dört gün boyunca **tetikleyici faktör** olarak önemli bir rol üstlendi. Elbette, Taksim Dayanışması'nda birleşmiş olan ekolojik ve kentsel muhalefetin Erdoğan'ın Taksim meydanı için yapmakta olduğu planlara direnişi cesur bir direnişti. Ama Taksim o ağaçlardan ibaret değildir. 1969'da, tarihe "Kanlı Pazar" olarak geçen olayda, emperyalist ABD'nin Altıncı Filo'sunun ziyaretine karşı eylem düzenleyen öğrencilerin ikisinin öldürüldüğü meydana Taksim. Solun belleğine böyle kazanmıştır.

Aynı zamanda 1970'li yıllarda işçi sınıfının ilk kitlesel 1 Mayıs gösterilerinin yapıldığı meydana Taksim. 1977'de, yaklaşık 400 bin kişinin toplandığı 1 Mayıs mitinginde sivil polislerin açtığı ateşten doğan panik sonucunda 34 işçinin öldüğü

11 Özyay Göztepe (der.), *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*, Ankara: Nota Bene, 2013; Kemal İnal (der.), *Gezi, İsyân, Özgürlük*. İstanbul: Ayrıntı, 2013; Akif Kara, Özgür Karaduman, Yeşim Dinçer (der.), *18 Brumaire'den Taksim Direnişi'ne Geziyi Soldan Kavramak*, İstanbul: Kalkedon, 2014.

12 T.C. İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi, s. 316.

meydandır Taksim. Aradan neredeyse yarım yüzyıl geçmiş olduğu halde, o günün anısı Türkiye'de 1 Mayıs'ı kutlamaya giden bütün insanlarda hâlâ yaşamaktadır. Ve unutulmasın ki polis terörü insanların sokağa çıkmasını engellemediği zaman, 1 Mayıs'larda Türkiye çapında **milyonlarca** insan sokağa çıkmaktadır.

Taksim aynı zamanda 1980'li yılların baskıcı 12 Eylül askerî rejimince 1 Mayıs kutlamalarının düzenlenmesinin yasaklandığı meydandır. Parlamenter sisteme tedrici dönüş döneminde meydanı yeniden 1 Mayıs'lara açma uğruna birçok genç hayatını verdi. AKP döneminde 2009'a kadar (o yıl da dâhil) hepimiz aynı mücadeleyi verirken gazlandık, coplandık. 2010'da meydan, o yılın Eylül ayında anayasa referandumunda oy kapmaya çalışan AKP tarafından solun içindeki liberal zaafı görmek için açıldı. Ama amaç belli olduğundan bu sadece iki yıl sürdü. Gezi'nin patlak verdiği 2013 yılında, Taksim'in kitlelerce polisten kurtarılmasından tam bir ay önce, on binlerce işçi ve genç Beşiktaş'tan Taksim'e çıkmak için yine umutsuz bir mücadele vermişti.

Bütün bunlar gösteriyor ki, işçi sınıfının mücadeleciler kesimleri ve sosyalistler nezdinde Taksim meydanının yarım yüzyıl boyunca birikerek gelmiş çok özel bir anlamı vardır. Her kuşak türlü türlü burjuva hükümetlerinin bu meydan üzerinde yarattığı yasak ve terör atmosferine karşı mücadele ederek meydanı kazanmaya çalışmıştır. Her ne kadar bu konuda istatistik bulmak işin doğası gereği olanaksız olsa da, biz inanıyoruz ki, o muhteşem 31 Mayıs gecesi, Taksim civarındaki cadde ve sokakları bir insan seliyle dolduran ve meydanı fethedene kadar kavga veren kitlenin **ezici çoğunluğunun** zihninde sadece Gezi Parkı'nın ağaçları yoktu, aynı zamanda bu ülkenin halkının yarım yüzyıl boyunca bir polis devletine esaretini simgeleyen bu olaylar zinciri de vardı. Bunu ekolojik duyarlılığı ve 28-31 Mayıs arası Gezi Parkı'nı kahramanca korumaya çalışan insanların rolünü küçümsemek için söylemiyoruz. Yüz binlerce, hatta milyonlarca insanın duyarlılığını görmezlikten gelen bir anlatıya karşı doğruyu vurgulamak için söylüyoruz.

Bu ilk nokta ile sıkı sıkıya bağlı olarak, halk isyanının İstanbul'da Gezi Parkı'ndaki çadır kentle sınırlı kalmadığını hatırlatmamız gerekiyor. Evet, parkta yaşananlar özel bir karakter taşıyordu. Ama işçi sınıfının ve yoksulların yaşadığı mahallelerde de çok önemli mücadeleler veriliyordu. Bu mahallelerin ikisinin özellikle sözü edilmesi gerekir. Alevi ve Kürt ağırlığının her zaman önemli olduğu Gazi mahallesi zaten on yıllardır büyük mücadelelere sahne olan bir yerdir. Toplumsal ve kültürel bakımdan neredeyse birbirinin karşıtı olan iki coğrafi mekânın adlarının bu kadar birbirine benziyor olmasında keyif verici bir ironi görmemek mümkün değil. Bu ironi, parkın boşaltıldığı 15 Haziran gecesi, Gezi kitlesi şehrin çeşitli semtlerinde polise karşı direnirken Taksim'e doğru yürüyüşe geçmiş olan Gazi kitlesinin şehir merkezine yaklaştığında attığı sloganda doruğuna eriyordu: "Direniş Gezi, geliyorsun Gazi!"

İstanbul'da öne çıkan diğer yoksul mahalle Sarıgazi idi. Polis raporları İstanbul'da Gezi isyanı sırasında kitlelerin kamu binalarını ele geçirme amacıyla kuşatmasının örnekleri arasından ikisini çok önemsemektedir. Bu iki olayın daha önemli olanına aşağıda yeri gelince değineceğiz. Şimdi Sarıgazi halkının giriştiği eyleme değinelim. Halk Sancaktepe kaymakamlık binasını ele geçirmek için kuşatma eylemine girişir. Uzun bir mücadele yaşanır, bina ele geçirilemez, ama kitle geri

çekilmeden önce binaya ciddi hasar vermiştir.

Gazi ve Sarıgazi örnekleri yalnızca Gezi halk isyanında çok farklı türden sosyo-ekonomik ve politik çelişkilerin rol oynadığını göstermez. Gazi ya da Sarıgazi'nin gençliğinin bir zamanlar İstanbul'un kültür merkezi konumunda olan Taksim/Be-yoğlu bölgesine gidecek harçlığı bile yoktur. Kendileri polisin ve uyuşturucu ticaretinin kasıp kavurduğu bir beton ormanında ancak hayatta kalmayı başarabilirken kentin merkezindeki Gezi Parkı ve ağaçları onlara herhangi bir şey ifade etmeyecektir doğal olarak. Gazi ve Sarıgazi işçi sınıfı gençliğinin yaşadığı, Alevilere ve Kürtlere karşı ayrımcılık ve baskıyla katlanan güçlülere karşı mücadelenin sembolüydü. Halk isyanının bu boyutlarının önemini görmezlikten gelmek, bizi Gezi Parkı'nda erişilen "nirvana"nın göz kamaştırıcı yeniliklerine hayranlık kokan bir mutluluk âlemine hapseder. Oysa orada yaşananlar gelecekte yaşayacağımız deneyimlerin ne tamamıdır ne de hatta belirleyici yanı.

Gözümüzü İstanbul dışına çevirirsek, Gezi isyanı sırasında kahramanca mücadele eden birçok başka kentin de olduğunu fark ederiz. Ankara, İzmir, Antalya, Bursa, Adana gibi en büyük kentlerin yanı sıra Hatay ve Gaziantep illeri de mücadelenin çok yüksek seyrettiği bölgelerdi. İzmir, Ankara ve Antalya'da, aynen İstanbul'da olduğu gibi, işçi ve yoksulların yaşadığı mahalleler, özellikle buralarda önemli bir Alevi varlığı mevcutsa, gece gündüz eylemlere sahne oluyordu.

Hatay ili ve onun önde gelen tarihî kenti Antakya ise çok özel bir nedenle belirleyici rol oynayacaktı Gezi isyanında: Hatay'ın Arap Alevisi (Nusayriler) çok önemli bir nüfusu vardır. Bu il Türkiye ile Suriye arasındaki 800 kilometreyi aşkın sınırın en hassas yöresinde yer alır. Hatırlatmak gerekirse Suriye "iç" savaşı, 2011 sonunda, Beşar Esad rejiminin Alevi azınlığın iktidarı tekelinde tuttuğu ve sadece Sünnileri değil bütün öteki etnik ve dinî grupları da ezdiği yalanı temelinde fanatik Sünni gruplar tarafından başlatılmıştı. Sadece Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinden değil, Erdoğan hükümetinden de gördükleri destek buna dayanıyordu.

Sünni-Alevi mezhep geriliminde AKP'nin tavrı Alevi azınlık açısından ciddi tehditler yaratmıştır. Üçüncü Boğaz köprüsüne, 16. yüzyılda Şii İran'la savaşırken on binlerce Alevi erkeğini ve hatta çocuğunu öldürttüğü bazı Osmanlı hayranı sağcı tarihçiler tarafından bile teslim edilen¹³ Yavuz Sultan Selim'in adının verilmiş olması bile Alevilere bir meydan okuma olarak görünmüştür. Nüfusunun çok büyük bölümü Arap Alevisi olan Hatay ili ve özellikle Antakya kenti Gezi isyanı sırasında polis ile halk arasında tam bir savaş meydanına dönüşmüştür. Polisle mücadele esnasında yaşanan kayıplar konusunda çarpıcı bir gerçek var: Çatışmalar sırasında ölen yedi gencin altısı Aleviydi. Bunlardan üçü de Antakyalı.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Gezi halk isyanı, Alevi halkının AKP döneminde hem uluslararası bölge çapında hem de ülke içinde yükselmekte olan Sünni kökten-dinciliğe karşı bir varoluş savaşının verildiği meydana dönüştü.

Coğrafya konusunda gösterilen körlük tuhaf bir şekilde isyanın zaman içindeki ritminin yanlış değerlendirilmesine dönüşüyor. Gezi'yi anlatanların ezici çoğunluğu isyanı Haziran ayına hapsediyor. Hatta o zaman Özgürlük ve Dayanışma Partisi

¹³ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1948, s. 7.

adını taşıyan, sonradan Sol Parti adını alan partinin merkezinde yer aldığı bir “Haziran hareketi” bile kurulmuştu. Oysa ne tuhaftır ki, 15 Haziran’da Gezi Parkı zorla boşaltıldığında hareketin önce İstanbul’da, daha sonra da Ankara, İzmir ve diğer kentlerde bütün parklara yayılması Gezi isyanında mücadele eden herkes tarafından kitlelerin devlet baskısına karşı bulduğu yaratıcı bir çözüm olarak övülmüştü. Bu forumlar ya da halk meclisleri, gecenin geç saatlerine kadar devam ediyor ve taban demokrasisi örneği olarak işliyordu. Bir bakıma, Fransa’da daha sonra, 2016’da iş yasasına karşı verilen büyük mücadele sırasında oluşan “*nuits debout*” (“gecele-ri ayakta”) hareketine de esin kaynağı olmuş olabilir bu forumlar. Halk isyanının ikinci evresinde ortaya çıkmış olan bu gece meclisleri isyana yeniden hayatiyet kazandıracaktı. 24 Haziran gecesi, Ankara’da bir göstericiyi (Abdullah Cömert) öldürmüş olduğu sosyal medyada viral hale gelmiş bir videoda belgelenen bir polis memurunun serbest bırakılmasına karşı İstanbul’un merkezinde bir parkın dışında on binlerce göstericinin toplanıvermesi bu gerçeğin açıkça doğrulanmasıydı.

Bu forumların ne kadar popüler olduğu hatırlandığında, hareketin sönümlenmesinin hemen ardından solun neredeyse bütün kesimlerinin Gezi’yi Haziran ayına hapsetmekte sözleşmiş gibi davranması anlaşılabilir bir nitelik taşıyor. Bunun yaratacağı şaşkınlık ancak halk isyanının Gezi Parkı çadır kenti deneyimiyle özdeşleştirildiği hatırlanınca giderilebilecektir. Yani zamanlamanın ardında bir ideolojik önyargı vardır.

Ağustos biraz daha sakin geçti, ama Eylül ayında isyanın alevi yeniden parladı. Bu canlanmanın birkaç odağı vardı: 1960’lı ve 1970’li yılların mirası olan sol geleneğiyle Ortadoğu Teknik Üniversitesi’ndeki mücadele; Ankara Tuzluçayır’da cami ile cemevini bir araya getirerek Aleviliği asimilasyona tâbi tutmayı hedefleyen bir inşaat projesine karşı kitlelerin ayağa kalkışı; Antakya’da polis ile göstericileri karşı karşıya getiren tam boy bir çatışma (yedinci ölüm bu sırada yaşandı: Ahmet Atakan). Taksim, kitlelerin yeniden fethinden korktuğu için polis tarafından işgal altına alındığından İstanbul taktik bir ricat ile şehrin Anadolu yakasına çekiliyordu. Bu yeni isyan da muhtemelen Gezi Parkı ile hiçbir ilgisi kalmadığı ve çok heterojen unsurlara yaslandığı için görmezlikten gelinecektir.

Bir bütün olarak bakıldığında, ülke çapında üç ay süren bir halk isyanı Gezi Parkı çadır kentinde yaşanan 15 günlük bir deneyime indirgenmektedir. Elbette, Gezi Parkı’nda yaşananlar isyanın doruğu idi ama tamamı değil. İsyanın zamansal ritmi üzerine yapılan bu tartışmanın önemsiz olduğunu düşünenlere şunu hatırlatmak isteriz: Tarihsel deneyim göstermektedir ki, bazı devrim ya da isyanlarda kitle hareketi patlamanın en son aşamasında en güçlü haline gelmektedir.¹⁴ Kitle hareketinin

14 İki örnekle yetinelim. Birincisi, 1905 Rus devrimi o yılın Ocak ayında başlamıştı ama esas gücüne Ekim ayından sonra kavuşacaktı. Bu aşamada patlak veren genel grev bütün ülkeyi sarsacaktı. Bunun ertesi yılın başlarında da yankıları olacak, bazı silahlı ayaklanmalar yaşanacaktı. İkinci örneğe gelirsek, 2011-2013 Mısır devrimi bu yüzyılın şimdilik en dirençli halk mücadelesi örneğiydi ve üç defa doruğa yükseldi. İlkinde Hüsnü Mübarek, ikincisinde onun devrilen rejimini ayakta tutmaya çalışan Yüksek Askerî Konsey başkanı Mareşal Tantavi devriliyordu. Ama asıl üçüncü ayaklanma dünya çapında bir rekor kırıyordu. 30 Haziran 2013’te İhvan adayı olarak seçilmiş olan Muhammed Mursi’ye karşı ülkenin her yerinde 35 milyon civarında insanın sokağa çıktığı tahmin ediliyordu. Bu da hedefindeki şahsiyeti devirecekti ama ne yazık ki, tarihin bu bilinen en büyük eylemi Bonapartist bir darbeye vesile olacaktı.

tempo ve ritminin karmaşık doğasına nüfuz etmek, gelecekteki patlamalarda başarı açısından önem taşıyacaktır. Tabii, bu tür hareketlerin başarısını veya başarısızlığını önemsiz görenler için bunun bir değeri olmayacaktır.

Nihayet, ortalıkta dolaşan büyük bir efsaneye son vermek gerekiyor: Kitle hareketinin halk isyanı sırasında şiddetten uzak durduğu efsanesidir bu. Gezi konusunda anılar anlatıldığında, yorumlar yapıldığında, olaya liberal/postmodernist gözlükle bakanlar, şiddeti reddeden barışçıl yöntemleri yüceltiyorlar. Bu gerçekten insana şaşkınlık veriyor. Mayıs ayının son günlerinde ilk çatışmalar başladığında polisin vahşice saldırısına karşı, parkta çadır kurmuş olan ekolojistler büyük bir sabırla, şiddete başvurmadan direnmiş olabilirler. Ne var ki, 31 Mayıs-1 Haziran gecesinin büyük sokak savaşı, ancak göstericilerin, özellikle de sokak savaşlarında deneyimli sosyalist örgütlerin ve taraftar gruplarının belirleyici bir rol oynadığı bir mücadelede polisin şiddetine misliyle cevap vermesi sayesinde kazanılmıştır.

Çadır kent dönemi boyunca Taksim civarında sağda solda yatan polis arabalarını kim yakmıştı? Bütün ülke neredeyse yangın yaşarken televizyonlarında penguinlerin hayatını gösteren medya kuruluşlarının araçlarını kim yakmıştı, kim tahrip etmişti? Ölü canavarlar gibi meydanın çevresinde yatan belediye otobüslerini kim yakmıştı, kim sanki karnını değer gibi koltuklarını çıkarıp atmıştı, bunları kim günler boyu polise karşı barikat olarak kullandı? İstanbul Dolmabahçe’de, Gezi Parkı’na birkaç kilometre mesafedeki Başbakanlık Çalışma Ofisi’ne kim saldırdı, burada sabahın erken saatlerine kadar polisle mücadele etti, yakınlarda park etmiş iş makinelerini Truva atları gibi kullanarak polisi deniz yoluyla Dolmabahçe’ye indirilen takviye güçler çağırarak zorunda bıraktı, bu sembolik değeri çok yüksek binayı neredeyse ele geçirecek kadar ileri gitti?¹⁵ 15 Haziran akşamı Gezi Parkı zorla boşaltıldıktan sonra polisle İstanbul’un o bölgesinin çeşitli semtlerinde ve mahallelerinde 16 Haziran sabahının erken saatlerine kadar kim çarpıştı, kim gaz kapsüllerini polise iade etti, Molotof kokteylleri fırlattı?

Bununla çok yakın bir başka fantezi de Gezi’nin Türkiye politikasında bir hoşgörü geleneği yaratmış olduğu yolundaki fikirdir. Böyle bir şey olmamıştır. Bu konuda da Gezi’nin bıraktığı bir miras yoktur. Aleviler radikal Sünni topluluklar ve faşistler karşısında her zaman olduğu kadar tehdit altındadır. Kürtler her fırsatta ırkçı muameleye maruz bırakılıyor. Mart başında Bursa’da Bursaspor-Amedspor arasında oynanan maç öncesinde ve esnasında yaşanan olaylar, “hassas vatandaşlar”ın öfkesinin hiçbir zaman sona ermediğinin yeni bir kanıtı olmuştur. Eşcinsel ve translar, Avrupa’nın doğusunda da ailenin savunulmasına ilişkin olarak doğmuş olan gerici atmosfer bağlamında Türkiye’de de köktendinciliğin tırmanışı karşısında giderek artan bir ideolojik saldırıya maruz kalmış bulunuyor.

Şiddet temasına geri dönecek olursak, okur muhtemelen yukarıda örneklerini verdiğimiz şiddetin Gezi Parkı’nın kitle tarafından ele geçirilmesinden önce ve polis tarafından geri alınmasından sonra park civarında yaşanan olaylarla sınırlı olduğunu fark etmiştir. Oysa biz Gezi halk isyanını Gezi Parkı ile sınırlı olarak ele almanın hayati önemde olduğunu düşünüyoruz. Aslında diğer kentlerde sokak savaşı

15 Yukarıda Sarıgazi Kaymakamlık binasına yapılan kuşatmayı anlatırken sözünü ettiğimiz ikinci hükümet binası vakası budur.

her gün yaşıyordu. Liberal kimlik politikası düşkünleri şiddet karşıtlığı fikrini pompalarken bunu da görmezlikten geliyorlar. Bir aydın, Gezi Parkı'na 1 Haziran akşam üstü sakin biçimde girip çadırını hiçbir güçle mücadele etmek zorunda kalmadan kurduysa, on beş gün boyunca parktaki bayram havasını soluduysa, orada toplanmış envai çeşit insanla kardeşçe ilişkiler geliştirdiyse, ortak mutfaktan yemek yediyse, 15 Haziran akşam üstünden itibaren polis parkı bastığında tesadüfen orada bulunmadıysa, aylar sonra dönüp nostalji içinde "ah ah, Gezi ne kadar barışçı bir ortamdı, Gezi'deki insanlar nasıl da şiddet karşıtıydı" demesi pek güzel olur herhalde.

Bütün büyük kitle hareketleri ve en önemlisi devrimler için hayati bir önem taşıyan bu şiddet ve barışçılık konusu üzerinde daha uzun durmanın yeri burası değil. Ama geçerken söyleyelim ki şiddeti reddeden bir tavır dünya devriminin üçüncü dalgasının yaşandığı bütün ülkelerde yaygın olarak yüceltilmiştir. Bu konuda aydınların söylemi ile pleb halk sınıflarının pratiği arasında bir uçurum vardır. Bütün Arap devrimlerinde organize biçimde şiddet uygulandığı olmuştur: Karakollar basılmış, nefret konusu olan iktidar sembolü binalar ve başka yapılar tahrip edilmiş, hükümet propagandası içeren pankart, levha vb. yerlerde sürünmüş, hatta Sudan'da farklı ordu birlikleri arasında ateş teatisi yaşanmıştır. Bunun ötesinde kitleler her yerde olduğu gibi, gösterilerine saldırıldığında bir öz savunma duygusu içinde polis ve diğer güvenlik güçlerine cevap vermiştir. Bütün bunlar doğru düzgün anlatılmakta, görmezlikten gelinmekte, eylemlerin barışçıl karakteri övülüp durulmaktadır.¹⁶

Bu satırların yazarı 2013'te Afrika Sosyal Forumu'na katılmak amacıyla Tunus'u ziyaret ettiğinde eski diktatör Zeynel Abidin'in resmî partisinin genel merkezinin ve çeşitli başka örgütlerinin, içi oyulmuş, kısmen yakılmış binalarını kendi gözleriyle görmüştür. Bunlar halkın gücünün silip süpürdüğü baskıcı bir rejimin arkasında bıraktığı cesetler gibi başkent Tunus'un bazı sokaklarını süslüyordu.

Bu olguları böylesine vurguluyorsak bu şiddete meraklı olduğumuzdan değildir. En talihli devrim, şiddete en az başvurmak zorunda kalan devrimdir. Mesele şudur: Günümüzde şiddetin reddedilmesi gerektiği iddiası neredeyse "çocuksu" denebilecek bir tarzda, tarihî veriler bütünüyle görmezlikten gelinerek, en temel meselelerle uğraşmaktan kaçınılarak iddia edilmektedir. Gezi konusundaki efsaneler bu tür bir yaklaşımı bütünüyle yeniden üretmektedir.

Gezi halk isyanı konusundaki yerleşik ideolojik çerçevenin sorgulanmasını yukarıda zaten değindiğimiz bir meseleye dönerek tamamlayalım. Gezi üzerine literatürün hiçbir yerinde, Gezi'nin ertesinde yaşanacak ve onunla aynı dalganın parçası olan diğer mücadelelere değinen en ufak bir pasaj bile görmüş değiliz. Bu, yine, Gezi Parkı'nda 1-15 Haziran arasında yaşanan deneyimi bütün başka toplumsal mücadelelerden ve isyanlardan farklı bir kumaştan kesilmiş bir olay olarak görmenin sonucudur muhtemelen. Bizim kuşkumuz odur ki, bu yaklaşımın gerisinde başka her tür toplumsal mücadeleyi günü geçmiş ve ilkel görerek aşağılayan liberal/postmodernist bakış açısı vardır. Bunun özel türden bir sınıf önyargısının işareti olduğunu aşağıda göstermeye çalışacağız.

¹⁶ Bu meseleyi şu yazımızda ele almış bulunuyoruz: Sungur Savran, "Arap Devriminin Dirilişi: Türkiye İçin Dersler", *Devrimci Marksizm*, No. 39-40, Yaz-Sonbahar 2019, s. 53-56.

3. Dünya devriminin üçüncü dalgasının çekim alanında

Yukarıda da belirttik. Gezi halk isyanı 2011-2014 yılları arasında başlayan, bir duraklamadan sonra 2019'dan itibaren yeniden canlanan uluslararası bir devrim hareketinin parçası olarak görülmelidir. Devrimci hareketler kural olarak uluslararası karakterde olur. Evet, “yalıtılmış devrimler” vardır. En önde gelen örnekleri, 17. yüzyılın İngiliz devrimi ile 1871 Paris Komünü'dür. Bunların ve bazı başka istisnai örneklerin dışında tarihte burjuva devrimleri bile uluslararası dalgalar halinde gelişmiştir. Atlantik bölgesinde demokratik devrim çağı Amerikan ve Fransız devrimlerini, devrimin Napolyon savaşları aracılığıyla Avrupa kıtasında yayılmasını, Latin Amerika'da ise Bolivar devrimini kapsar ve burjuva devrimlerinin ilk uluslararası dalgasını oluşturur. 1848-49 yıllarının bütün Avrupa'ya yayılan devrimi “halkların baharı” olarak bilinir ve senkronize uluslararası devrimlerin bir bakıma doruğunu oluşturur. Burjuva devrimi bunun ardından üçüncü bir dalga ile doğuya kaymıştır: Rusya (1905), İran (1906), Osmanlı/Türkiye (1908) ve Çin (1911).

Uluslararası karakter, proleter devrimleri söz konusu olduğunda daha da belirgindir. İşçi sınıfının ve müttefiklerinin başı çektiği devrimler üç dalga halinde ortaya çıkmıştır. Dünya devriminin ilk dalgası 1917 Rus devrimi ile başlamış, Alman devrimi (1918-1923), özellikle ilk aşamasında, bu devrimin neredeyse bir kopyası olarak yaşanmış, ardından Macaristan, Finlandiya, Avusturya, İtalya ve İskoçya'da devrimler veya devrimci krizler yaşanmıştır. Bunlara Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Türkiye, Mısır, İran ve Fas'ta sömürgecilik ve emperyalizm karşıtı devrimci kalkışmalar eşlik etmiştir. 1925-1927 Çin devrimi ve 1936-1939 İspanya devrimi de bu ilk dalganın devamı gibi düşünülebilir.

İkinci dalga İkinci Dünya Savaşı'nın ortalarında başlamıştır. Bu dalga Avrupa'da Atlas Okyanusu kıyılarından Japon Denizi'ne kadar uzanan bir hareketlenmenin ürünüdür. Kimi devrimci yükseliş muzaffer devrimlerle taçlanmış (Yugoslavya, Arnavutluk, Vietnam, Çin, Kore), kimi yenilmiş (Yunanistan), kiminin ise önu içeriden kesilmiştir (Fransa, İtalya).

1968 uzun uzadıya tartışılması gereken bir deneyimdir. Bu yüzden sözü uzatmamak üzere onu geçecek¹⁷ ve dünya devriminin üçüncü dalgası olarak andığımız günümüze döneceğiz. Bu üçüncü dalganın en belirgin olarak ortaya çıktığı coğrafyalar Arap dünyası ve Latin Amerika oldu. 2011-2014 arası dönem Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn'de ve ikincil düzeyde bir dizi başka Arap ülkesinde kitlelerin devrimci bir yükselişine tanık oluyordu. (Libya en baştan, Suriye ise kısa bir başlangıç dönemi dışında devrimci durum yaşamadı.) Bu devrimci dalga Akdeniz sahillerinde ülkeden ülkeye dolaşarak, İspanya (2011), Yunanistan (2011), İsrail (2011), Rojava (2012), Türkiye (2013) ve Bosna-Hersek'te halk isyanlarına yol açacaktı.

Geçerken devrim ile halk isyanını nasıl ayırt ettiğimiz konusunda okura kısaca bilgi verelim. Devrim, kurulu düzene karşı ayağa kalkmış olan kitleler açısından iktidar sorununu gündeme getirir. Şayet ya nesnel olarak (yani maddi koşullar açısından) veya öznel olarak (yani mücadeleye önderlik edecek bir taşıyıcı gücün

¹⁷ Bu konu şu yazımızın merkezinde yer almaktadır: Sungur Savran, “Bencilik Çağı”, *Devrimci Marksizm*, sayı 50, Bahar-Yaz 2022.

var olup olmaması açısından) iktidarın alınması gündeme gelmiyor/gelemiyorsa yaşanan büyük mücadele dalgası bir halk isyanı olmaktan öteye geçemez. Ancak, ateşli biçimde ilerleyen kitle hareketinin yarattığı büyük sarsıntı içinde, bir halk isyanı belli belirsiz bir geçişle devrime dönüşebilir. Bu ayrım, bizce, devrim ile halk isyanının yarattığı olanakların birbirinden farklılaşması bakımından önemlidir. Bu olanakların doğru değerlendirilmesi, halkın saflarında yer alan siyasi partilerin ve başka güçlerin durumu kavrayıp uygun taktikler geliştirmesi bakımından hayati önem taşır.

Mısır'da Genelkurmay Başkanı el Sisi'nin 2013 darbesiyle bu ilk atılımının hızını yitiren üçüncü dalga, 2019'da bir başka büyük atılım yaşadı. Bu sefer sıra Arap dünyasında Sudan, Cezayir, Lübnan ve Irak'ındı (Arap ülkesi olmayan İran da 2019 Kasım ayında kısa ama çok sarsıcı bir halk isyanı yaşıyordu). Bu ikinci evre Latin Amerika'da da yaygın bir yükselişe sahne olacaktı: Ekvador, Bolivya, Şili'ye daha sonra Kolombiya ve bir dizi başka ülke katılacaktı.

Pandemi üçüncü dalganın bir kez daha duraklamasına yol açtı. Ama son dönemde önce Hint yarımadasında Sri Lanka akamete uğrayan bir devrim yaşadı, ardından Ekvador bir kez daha bayrağı devraldı. İçinden geçmekte olduğumuz dönemde ise Peru'da kitlelerin düzeni zorladığı görülüyor. İran ise altı aydır dur durak bilmeyen bir halk isyanı ile sarsılıyor.

Bu arada emperyalist ülkeler arasında Fransa'nın 2016'dan itibaren İş Yasası'na karşı yaşadığı büyük toplumsal seferberliği ve 2018-19'da Sarı Yelekliler hareketini, ABD'nin ise 2020'de George Floyd'un canice öldürülmesine tepki olarak patlak veren Siyah Hayatlar Önemlidir isyanını da unutmamak gerekiyor.¹⁸

Türkiye'de Gezi Parkı'nda yaşanan olayların tetiklediği halk isyanının kitlelerin özellikle Tunus ve Mısır'daki devrimci faaliyetleri ve zaferlerinden ciddi şekilde etkilenmiş olduğuna inanıyoruz. Buna bir ikinci unsurun eklenmesi doğru olur: Türkiye çok uzun bir zamandır gözü Batı dünyasına dönük bir ülke olduğundan Wall Street İşgali hareketi ve İspanya ve Yunanistan'daki "meydanlar hareketi" de özellikle metropol kentlerin eğitimli halkının hayal dünyasında kıvılcımlar çakmış olmalıdır. Bu etkiler halkın laik, eğitimli ve Batılılaşmış katmanlarının yıllardır yaşamakta olduğu öfke ve bunalma duygusu ile bir araya geldiğinde bu bileşim kitlelerde bir toplumsal patlamaya yol açmıştır.

Elbette, burada sözü edilen çok değişik özellikler taşıyan ülkeler arasında büyük farklar mevcuttur. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkeler arasında bile, diyalim Mısır ile Türkiye arasında koşullar çeşit çeşittir. Bu ülkelerin bazılarında, örneğin Sudan ve Türkiye'de kitle hareketinin karşısında harekete geçtiği hükümetler İslamcı özellikler taşıyordu. Başkalarında ise İslamcılar devrimin eski rejimi devirmeyi başardığı ana kadar muhalefette idi; bir kez devrim gerçekleştikten sonra bu devrimci yükselişe hiçbir katkıları olmadığı halde mücadelenin içine oportünistçe dalacaklardı (mesela Tunus ve Mısır). En önemlisi, söz konusu ülkelerin sınıf yapıları arasında muazzam farklılıklar mevcuttur. Aslında bu ülkelerin herhangi ikisi arasında büyük benzerlikler bulmak neredeyse mümkün değildir. Ancak, bu kitle

¹⁸ Fransa, bu yazı yazılırken mezarda emeklilik yasa tasarısı dolayısıyla da oldukça ciddi bir mücadeleye sahne oluyor. Neredeyse bir patlamanın eşiğine gelmiş durumda.

hareketlerinin aynı dünya devrimi dalgasının içinde yükselmiş olması, bunlarda ülkeler arasındaki her tür farklılığa rağmen bir ortaklık duygusu yaratmıştır. Biri ileri atıldığında diğerleri de umut içinde ayağa kalkmış, biri geri düştüğünde diğerleri de umutsuzlanmıştır. Ama en önemlisi şudur: Bu değişik ülkelerin halkları, birbirlerinden toplumun ve devletin yönetimini kendi ellerine almaya cüret göstermelerinin olanaklı ve gerekli olduğunu öğrenmişlerdir. Bu, paha biçilmez değerde bir şeydir.

4. Gezi Parkı'nın ve halk isyanının sınıf karakteri¹⁹

Arap devrimleri, sınıf yapısı ve sınıfların devrimlerde oynadığı rol meselesini farklı yorumcular ve siyasi akımlar arasında bir tartışma konusu haline getirmişti. Büyük halk kitleleri arasında yüksek düzeyde eğitilmiş, sofistike katmanların mevcudiyeti “dijital bakımdan gelişkin bir yeni sınıf”ın bu devrimlere öncülük ettiğine dair bir efsane yaratıyordu. Bu görüş özellikle Mısır devrimi esnasında Tahrir meydanını gözleyenler arasında yaygındı. Tahrir’in kendisinden sonra gelen kitle hareketlerine bir model oluşturduğunu, onlar için paradigmatik bir karakter taşıdığını unutmamak gerekir. Bu nedenle, modern bir hayat tarzını özleyen genç insanlardan (kadınların varlığı da önemliydi bu imgede) oluşan ve bu devrim veya isyanlara önderlik eden, hatta sahip çıkan bir “yeni sınıf” imgesi çok belirleyici hale geliyordu. Ne talihliyiz ki, olan biteni yakından izleyen bazı araştırmacılar, işçi sınıfının, en azından Tunus ve Mısır’da yaşanan olaylarda oynadığı rolü dünyaya aktarıyor, tahlil ediyor ve böylece geniş kamuya mal ediyordu. Tabii, işçi sınıfının oynadığı bu rol, yenilik meraklılarının betimlemeye çalıştığı tabloya uymuyordu.²⁰

Biz, Arap devrimlerini dikkatle izleyen biri olarak, bu konuda genellikle görmezlikten gelinen bir metodolojik sorun bulunduğuna kanısındayız. Bu, Mısır’dan Sudan’a, Cezayir’den Türkiye’ye ortak bir metodolojik sorundur. Bu yüzden de çok dikkatli biçimde ele alınmalıdır. Aksi takdirde, bu ülkelerde yaşanan süreçler arasında başka ne farklılıklar olursa olsun, bu nedenle her birinin tahlilinde yanlış yollara sapmamız mümkün.

Aslında çok yalın bir sorundan söz ediyoruz: Bu devrim ve isyanların karargâhı işlevini üstlenen ana meydanlar ve oralarda kurulan çadır kentlerin temsil ettiği sınıf karakteri ile mücadeleye katılan diğer kitlelerin sınıf yapısı arasında önemli farklar mevcut. Bunun da çok basit bir nedeni var: İşçiler, ailelerini geçindirmek zorunda olan insanlar, yoksul varoşlarda yaşayanlar, ayrıca metropollerin çevresinde mantar gibi çoğalmış uydu kentlerin ve nihayet bir ölçüde kırsal bölgelerin merkezi rolünü

¹⁹ Gezi halk isyanının sınıf karakteri üzerine başka bir çalışmamıza işarete etmek isteriz: “Halk İsyanının Sınıf Karakteri Üzerine Notlar”, Sungur Savran/Kurtar Tanyılmaz/E. Ahmet Tonak (der.), *Marksizm ve Sınıflar*, İstanbul: Yordam Kitap, 2014 içinde. Bu yazıda olduğu gibi o yazıda da Gezi’nin sınıf temelini ne “orta sınıf” ne de işçi sınıfı olarak nitelenemeyeceğini vurguluyoruz. Ancak tahlilimizde belirgin bir değişim var: Modern küçük burjuvazinin o zamandan bu yana çığımıza damga vuran ana sınıf dilimlerinden biri olduğu kanaatine varmış olduğumuz için bu sınıf kategorisine elinizdeki yazıda çok daha merkezi bir rol biçiyoruz.

²⁰ Birçok kaynak arasında şu ikisi önerilir: Iside Gjergji, “The Role of Egyptian Workers in the 2011 Uprising: A View From Below”, *Revista Sul-Americana de Ciência Política*, v. 1, n. 2, 2013; Joel Beinin, *Workers and Thieves. Labor Movements and Popular Uprisings in Tunisia and Egypt*, Stanford: Stanford University Press, 2016.

üstlenen kasabaların sakinleri, metropollerin merkezinde çadır kurup orada sürekli kalamaz. Bu insanlar için bu, sosyo-ekonomik olarak mümkün değildir. Bu insanların çok büyük bölümü ne kazanıyorlarsa onu yerler, sürekli çalışmak zorundadırlar.

Yalnızca zaten şehir merkezinde oturmaya yetecek kadar geliri olan ve dolayısıyla ekonomik bakımdan birikmiş bir miktar paraya sahip olan sınıflardan insanlar geceleri Tahrir ya da Sindagma ya da Plaza del Sol ya da Taksim gibi merkezî meydanlarda kalabilir, bir bakıma hareketin “karargâhı”nın “doğal üyesi” haline gelebilirler.

Buna ilaveten, yaşam tarzları dolayısıyla böyle faaliyetlere zaman ayırabilecek durumda olan öğrenciler de bu çadır kentlerde yer alabilirler. Bu farklı ülkelerde üniversiteye gidebilen işçi ve köylü çocuklarının oranı ne olursa olsun, belirli bir ekonomik gelişme düzeyine erişmiş bütün ülkelerde üniversite her şeyden önce toplumun ayrıcalıklı eğitilmiş sınıflarının yeniden üretim alanı haline gelmiştir (buna birazdan döneceğiz). Öyleyse, öğrenciler çoğunlukla yukarıda sözünü ettiğimiz daha ayrıcalıklı nüfus grubunun genç kesitlerinden oluşur.

Demek ki, Tahrir ile Mahalla, Gezi ile Gazi, Sudan Meslekler Birliği ve Özgürlük ve Değişim Güçleri'nin üstün konumda olduğu Hartum ve Omdurman'ın merkezi ile Direniş Komiteleri'nin borusunun öttüğü gecekondu mahalleri ve uydu kasabalar arasında kaçınılmaz olarak hatırı sayılır bir bölünme vardır. Olan bitene Sudan Meslekler Birliği üyesi birinin gözünden baktığınızda her şey, ama her şey, bir Direniş Komitesi üyesinin gözünden baktığınızda görülenden farklı olacaktır. Aynı nedenle, dışarıdan bakan gözlemciler için Tahrir'e mi yoksa Mahalla'ya mı, Gezi Parkı'nda olan bitene mi yoksa Gazi'de yaşananına mı baktığınıza bağlı olarak her şey farklı görünecektir.

Bu ayrıma dikkat edilmemesi, bize hem Arap devrimlerinin hem de Gezi halk isyanının sınıf karakterine ilişkin kafa karışıklığının en önemli nedenlerinden biri gibi görünüyor. Bunu anlamak için Gezi isyanının sınıf karakteri üzerinde ileri sürülen ana görüşlere bakarak yukarıda söz ettiğimiz kafa karışıklığının nasıl billurlaştığını görelim. Bir tarafta, epeyce etkili bir yorum, Gezi için bir “orta sınıf olayı” teşhisini ileri sürmüştür. Örneğin Çağlar Keyder, AKP'nin ve Erdoğan'ın özellikle iktisadî büyüme ve eğitim alanlarındaki başarılarını övdükten sonra bunun “mensupları görece olarak modern işyerlerinde çalışan, küresel düzeyde yaygın boş zaman ve tüketim alışkanlıklarına benzeyen bir hayat süren, oluşum halindeki bir yeni orta sınıfın yükselmesine yol açtığı” sonucuna ulaşır ve ekler: “Gezi protestoları bu yeni gerçeklikten kaynaklanan ilk toplumsal hareketti.” Burada sorun, Amerikan sosyolojisindeki kullanımında herkese başka bir şey hatırlatan “orta sınıf” kavramının, doğası gereği tartışmayı kafa karıştırıcı hale getirmesidir. Buna rağmen bir ara sonuca ulaşabiliriz: Bize göre, Gezi'nin sınıf karakterini böyle açıklamaya yönelik analizlerin esas amacı, Gezi'nin bir işçi sınıfı karakteri *taşımadığını* söylemektir.

Öte yandan, buna tepki gösteren bir dizi sosyal bilimci, çok belirgin bir iddiada bulunmuştur: Gezi bir işçi sınıfı karakteri *taşır*. Yalnızca, bu işçi sınıfı sanayi proletaryasından oluşmaz; başka işlerde ama ücret karşılığı çalışan insanlardır bunlar: öğretmenler, banka çalışanları, reklam ya da tasarım şirketlerinin çalışanları, ser-

best mesleklerden insanlar vb.²¹

Bir de üçüncü bir pozisyon mevcuttur. Buna göre, söz konusu olan bir yeni proletaryadır: üniversite mezunu, ama daha önceki kuşakların yararlandığı türden güvenceli bir iş bulamayan insanlardan oluşur bu. Yani bir tür “prekarya”dır.²²

Bu yaklaşımların sorunu, her birinin totolojik anlamda hem haklı hem haksız olmasından da öteye (buna birazdan döneceğiz) ulaştıkları yargıya Gezi halk isyanının hangi bileşeninden söz ettiklerini ortaya koymaksızın konuşmalarıdır. Şayet Gezi Parkı’nda çadır kuran ya da orayı sık sık ziyaret eden kalabalıktan söz ediyorlarsa, belirli bir noktaya kadar her biri haklıdır (“belirli bir noktaya kadar” diyoruz zira birazdan değineceğimiz gibi sözünü ettikleri katmanların adlandırılmasında yanlışlıkları kanısındayız). Ama şayet hareketin aynı derecede önemli başka bileşenlerinden, örneğin Gazi’nin ve Sarıgazi’nin gençliğinden ya da Alevi mahallelerinin emekçi halkından veya Ankara’da “Tuzluçayır’ın bebeleri”nden veya Antakya’nın bütün halkından söz ediyorlarsa o zaman yollarını büsbütün kaybetmişler demektir! (Gezi kalkışmasında Alevi halkın mücadelesi konusunda görebildiğimiz tek ciddi kaynak Adnan Gümüş’ün yazdıklarıdır.)²³

Aslında kitlesel bir devrimci hareketin veya eşit derecede kitlesel bir halk isyanının sınıf karakterini yalnızca ampirik gözlem temelinde tanımlamaya çalışmak epeyce nankör, hatta belki de beyhude bir çabadır. Bunu neden söylediğimizi anlamak zor olmasa gerek: Tarihte yaşanmış devrimlerden bildiğimiz ve daha yakın dönemde yaşananlarda gözleyebildiğimiz gibi, bu tür hareketler, toplumun çok değişik katmanlarına ve mesleklerine mensup, çok çeşitli sınıf konumuna sahip insanları saflarına cezbeder. Özellikle devrimler bir toplumun hayatında çok özel anlardır, her şeyin sorgulandığı, gözden geçirildiği, değiştirilmeye başlandığı bir an. Dolayısıyla, bazı ayrıcalıklı sınıflardan insanlar bile, eski rejimde, onların da ayrıcalıklı sınıf konumlarına rağmen ezilmesine yol açan birtakım sosyal mekanizmalar mevcutsa, devrim ve karşı-devrim kampları arasında en azından yalpalamaya başlayabilirler, hatta devrimin saflarına katılabilirler. Ne var ki, bu biraz da uç örneği veriyorsak bunun nedeni devrimci saflarda farklı sınıflardan insanların yer alması bize kalkışmanın sınıf doğası konusunda fazla fikir vermeyebileceğini örneklemek içindir.

Yapılması gereken başka bir şeydir: Kimin hangi yanda ya da tarafsız olduğunu dikkatli ve soğukkanlı bir biçimde gözlemledikten sonra, hangi sınıfların devrimin gelişmesinde *sınıf olarak* aktif ve etkili olduğunu ve bu sınıflar arasında karşılıklı ilişkilerin ne olduğunu belirlemeye çalışmaktır. Özel olarak bakılması gereken bir şey de hangi sınıfın diğer sınıflar karşısında *hegemonik* bir konuma sahip olduğu ya

21 Korkut Boratav, “Olgunlaşmış Bir Sınıfsal Başkaldırı: Gezi Direnişi”, Göztepe, a.g.y. içinde; Yalçın Bürkev “Sınıf, Toplumsal Muhalefet ve Siyasal Rejim Açısından Haziran İsyanı”, Göztepe, a.g.y. içinde; E. Ahmet Tonak, “İsyanın Sınıfları”, Göztepe, a.g.y. içinde; Çalışma arkadaşımız Tonak’ın burada örnek olarak verilen yazısı dışında Gezi’nin sınıf karakteri konusunda daha kapsamlı ve teorik uzantıları olan çalışmaları da mevcuttur: “Yeni Orta Sınıf” ve “Haziran Direnişi Tahayyülleri” başlıklı yazıları sınıflar konusundaki ortak derlememizde yer almıştır: Sungur Savran/Kurtar Tanyılmaz/E. Ahmet Tonak (der.), *Marksizm ve Sınıflar*, İstanbul: Yordam Kitap, 2014.

22 Ergin Yıldızoğlu, “Gezi ‘Olayı’nın Sınıfı”, Göztepe, a.g.y. içinde.

23 Adnan Gümüş, “Çukurova ve Nusayri Örneğinde Şeriatçılığa ve Metalaşmaya Karşı Duygu, Akıl ve Kültür Kompartımanlarının Varoluşsal Direnci ve Patlaması”, İnal, a.g.y. içinde.

da bu konuma zaman içinde gelme potansiyelini taşıdığı meselesidir.

Yani, Gezi'nin sınıf karakteri konusundaki tartışma iki metodolojik tuzağın kurbanı olmuş durumdadır: Birincisi, “Gezi” dediğimizde neyi kastediyoruz, Gezi Parkı'nı mı yoksa halk isyanının bütününü mü? İkincisi, farklı sınıflar devrimi/isyanı derinleştirmek, yavaşlatmak ya da yenilgiye uğratmak için sınıf karakteri taşıyan hangi adımları atıyorlar, **sınıf olarak davrandıklarında** birbirleriyle karşılıklı ne tür bir etkileşime, özellikle de hegemonya kurma yönünde bir etkileşime giriyorlar?

Ulaştığımız bu noktadan bakıldığında, bizim Gezi'nin sınıf doğasına ilişkin soruya cevabımız üçlüdür. İlkin, Gezi Parkı, orada toplanan kalabalıkların heterojen, yüksek derecede çeşitlilik taşıyan karakterine rağmen açıkça modern küçük burjuvazinin hegemonyası altındaydı.²⁴ Bu sınıfı kısaca tanımlayacak olursak şunu söyleyebiliriz: Bu sınıf, küçük burjuvazinin, yeniden üretim koşulları zamana bağlı olarak zayıflayan geleneksel kanadına (küçük toprak sahibi çiftçi, zanaatkâr, küçük esnaf vb.) karşıt olarak modern üretimin özellikleri sayesinde toplumsal zemini güçlenen kanadıdır. Modern küçük burjuvazi mensupları, yüksek düzeyde teknolojik veya alanına özgü teknik bilgi gerektiren mesleklerini (hekimler, mühendisler ve mimarlar, avukatlar, eczacılar vb.) kendi küçük işletmelerini veya mesleklerine özgü iş yerlerini (eczane, muayenehane, tasarım stüdyosu vb.) açarak icra ederler.²⁵ Elbette, bu teknolojik ya da teknik bilgilere sahip her meslek sahibi kendi işyerini açmaz. Biz şimdi o alt kategoriden söz ediyoruz.

Bu sınıf fraksiyonu bütün ülkelerde ücretli çalışan sınıfların benzer sosyo-kültürel grupları ve kültür endüstrisi çalışanları (yazılım uzmanları, finans sektörü çalışanları, gazeteciler, sanatçılar, akademisyenler vb.) ile ittifak kurmaya eğilimlidir.²⁶ Bunların bir bölümü proletaryanın üst katmanlarını oluştururken bir bölümü de hayatlarının bir aşamasında kendi işini kurarak küçük burjuva konuma geçer. Bunlara “yarı-proleter” olarak bakılması gerekir.²⁷

Sözünü ettiğimiz hegemonya Gezi Parkı direnişinin önderliğini yapmakta olan ekip tarafından kurulmuştur: Sürecin tamamı Taksim Dayanışması adını taşıyan ve bir dizi kuruluşu bir araya getiren bir platformun yönetimindeydi. Bu da büyük ölçüde mühendis ve mimar odalarının ve benzer örgütlerin kontrolünde bir ortak yapıydı. Bu dar anlamda, sözünü edeceğimiz iki toplum arasındaki derin farklılık-

24 Sungur Savran, “Halk İsyanının Sınıf Karakteri Üzerine Notlar”, *Marksizm ve Sınıflar*, a.g.y.

25 Sungur Savran, “Sınıfları Haritalamak: Sınıflar Birbirinden Nasıl Ayrılır?”, *Devrimci Marksizm*, sayı 6-7, 2007, s. 22-24.

26 A.g.m., s. 37-38.

27 Yukarıda işçi sınıfının Gezi hareketinin belkemiğini oluşturduğu fikrinin temsilcilerinden biri olarak ele aldığımız Boratav'ın da aynı katmanlar hakkında konuşmakta olduğunu kaydedelim: “Yüksek nitelikli, eğitilmiş işçiler, yarı sınıf yoldaşları (öğrenciler) ile birlikte, profesyonellerin de katılımıyla...” (Boratav, a.g.m., s. 19.) Aradaki fark iki belirleyici noktada yatıyor: “Profesyoneller” bizce önemli ölçüde küçük burjuvadır. “Yüksek nitelikli, eğitilmiş işçiler”in önemli bölümü ise işçi sınıfının üst tabakaları arasında son derecede ayrıcalıklı katmanlardan oluşur, küçük burjuvazinin saflarına katılacak olanaklara sahiptirler, dolayısıyla emek güçlerini satmak zorunda olmayan **yarı-proleterlerdirler**. Ekleyelim ki hayatlarının bir aşamasında bu geçişi fiilen de yaparlar. Yukarıda sözünü ettiğimiz diğer yazarlardan Tonak, Boratav ile tam bir fikir birliği içindedir. Bürkeve ise aynı katmanlardan söz etmekle birlikte bunları “kaybeden orta sınıflar” olarak nitelemekte, bu nedenle zaman içinde işçi sınıfı ile bütünleşecek nitelikte görmektedir. Bürkeve'in ulaştığı sonuç ise şaşırtıcıdır: “Kısacası, sorun baştan aşağı proleter eksenli bir sınıfsal özellik göstermektedir” (Bürkeve, a.g.m., s. 32).

lara rağmen, Sudan’da Sudan Meslekler Birliği örgütünün devrimde oynadığı rol ile Gezi Parkı’nın çadır kenti etrafındaki direnişte Taksim Dayanışması’nın rolü arasında son derecede ilginç bir paralellik bulmak mümkündür.

İkincisi, isyanın Gezi Parkı dışında kalan bileşenleri kesinlikle daha pleb, daha emekçi halk karakteri taşıyordu. Bu harekete katılan farklı unsurların sınıf konumu konusunda bilimsel bir anket ya da analizin elimizde olmadığı göz önüne alınırsa, gerçeğe en fazla yaklaştığını düşünebileceğimiz tespit, Gazi’den Antakya’ya hâkim unsurun işçi sınıfı, kent yoksulları ve geleneksel küçük burjuvazinin daha yoksul katmanlarının bir bileşimi olduğu olurdu. Tabii, bütün büyük direniş ve mücadele hareketlerinde olduğu gibi, bu sınıfların gençliği devletin baskıcı güçlerine karşı sokak savaşlarında ön plandaydı. Göstericilerin saflarında sanayi, tersane, maden gibi büyük işyerlerinden işçilerin varlığına rağmen, önemli olan, işçi sınıfının hiçbir anda **sınıf olarak** kendini ortaya koymamış olmasıdır. Eylemlere katılan işçiler nesnel bir anlamda işçiydi elbette. Ama hâkim sınıflara karşı mücadelede üstünlüğü ele geçirmeye kararlı bir sınıfın mensupları gibi davranmıyorlardı. Ne hareketin talepleri ne de kullanılan mücadele metodları işçi sınıfına özgü karakter taşıyordu.

KESK’in 5 Haziran için daha önceden ilan etmiş olduğu kamu emekçileri grevinin mitingini Taksim’de yaptığı doğrudur. DİSK de KESK’in bu grevi geniş kapsamlı bir harekete dönüştürme yolunda yaptığı çağrıya olumlu cevap vermiştir. Ama bu sözde kalmıştır. Geleneksel olarak Taksim Dayanışması’nın tabanını oluşturan TMMOB’un müttefiki olan bu iki konfederasyonun ancak polis Gezi Parkı’nı boşalttıktan sonra genel grev ilan etmiş olduğunu unutmamalıyız. Doğru zamanda harekete geçmekten kaçınmak genel grev çağrısının yalnızca iyi niyet gösterisi düzeyinde kalması anlamına gelir.

Bütün bunların ışığında Gezi isyanının sınıf karakterinin üçüncü boyutu gayet özlü biçimde ifade edilebilir. Gezi isyanında işçi sınıfı **görevini yerine getirmemiş bir aktör** olarak görülmelidir.

5. Kürt hareketi ve Gezi

Kürt hareketinin halk isyanı ile ilişkisi o kadar belirleyici bir faktördür ki bu konuyu başlı başına bir mesele olarak tartışmak gerekir. Kürt hareketi ile Gezi arasındaki ilişki, hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde tek bir konu üzerinde odaklanmıştır: Kürt hareketi Gezi’ye katıldı mı yoksa kenarda mı durdu? Bu sorunun yanıtı Kürt hareketi ve onun Türkiye sosyalist hareketi içindeki müttefikleri tarafından kasıtlı olarak bir gizem bulutu içinde anlaşılmaz hale getirilmiştir. Yaratılan kafa karışıklığı aslında basit bir el çabukluğuna bağlıdır: Sorunun yanıtı sadece Gezi Parkı çerçevesinde tartışılmaktadır. Görüyoruz ki, yukarıda başka bağlamlarda eleştirel biçimde ele almış olduğumuz Gezi halk isyanının coğrafyası meselesi, burada da karşımıza çıkıyor.

Her şeyden önce olguları hatırlayalım. 2103 tam da “çözüm süreci” olarak anılan gelişmenin başladığı yıldır. “Çözüm süreci”, herkesin bildiği gibi AKP hükümeti ile Kürt hareketi arasında yapılan bir dizi müzakereden oluşuyordu. Bir sürü belirsizlik ve ikirciklilikle malûl olan bu süreç yine de ülkeyi 1984’ten beri sarsıntıdan

sarsıntıya sürükleyen Kürt sorununa bir çeşit çözüm arayışını toplumun gündemine getirmişti. Bizce AKP hükümetinin esas amacı, en büyük sorunlarından biri enerji kaynağı açlığı olan Türkiye kapitalizmi adına Irak'ın Kürdistan bölgesindeki petrole erişebilmektir ama bunu burada derinlemesine tartışamayız.

Çözüm süreci, İmralı'nın bütün gücüyle kucakladığı bir projeydi. Kandil de ne kadar şevkle olduğu biraz kuşkulu olsa da süreci kabullenmişti. HDP ise aracı rolünü üstlenmiş durumdaydı.

Bize kalırsa “çözüm süreci” iki taraf arasında bir müzakere aracı olmaktan öteye geçerek, Kürt hareketinin AKP ile bir ittifaka girmesi halini alıyordu. Öcalan'ın 2013 Newroz'u vesilesiyle yaptığı açıklama iki hareketin, yani AKP ile Kürt hareketinin Ortadoğu bölgesindeki hedeflerinin ortaklığı konusuna atıflarla bezenmişti. Bizim bu eleştirimiz, yani iki taraf arasında ittifak tespiti doğru olsa da olmasa da, Kürt hareketinin Newroz'dan iki ay sonra patlak verecek Gezi halk isyanı esnasında izlediği politikanın ardında “çözüm süreci”nin olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

İkinci olarak, gözümüzü esas konuya çevirmeden önce kısaca işin Gezi Parkı ile ilgili kısmını ele alalım. HDP, her ne kadar bir milletvekili (Sırrı Süreyya Önder) Gezi ağaçlarının kesilmesine karşı mücadelede öne çıkmış olsa da, çadır kent kuruluşunun başlangıç aşamasında Gezi Parkı'na katılmakta tereddüt gösterdi. Bunun gerekçesi olarak da kitlelerin içinde milliyetçi bir damarın mevcut olduğuna işaret ediyordu. Bu pek de inandırıcı bir gerekçe değildi; sözü edilen eğilimin kitle hareketi içindeki konumu epeyce zayıftı. Esas neden böyle bir desteğin AKP'yi yabancılaştırarak “çözüm süreci” defterinin kapanmasına yol açabileceğiydi. Ne var ki, Öcalan kurnaz bir taktik adımıyla işin içine girerek Gezi'ye desteğini ilan edecek, bu da Kürt hareketinin Gezi Parkı'nda bütün sembollerini de sergileyerek çadır kurmasıyla sonuçlanacaktı. İşte tartışılan konuyu anlaşılabilir hale getirmek için kullanılan, daha doğrusu suistimal edilen, Kürt hareketinin Gezi'ye parkta vermiş olduğu bu destektir.

Oysa halk isyanının kaderi açısından belirleyici olacak destek, Kürt hareketinin Gezi'ye Kürt bölgesinde verdiği destek olurdu. Şayet Diyarbakır mücadeleye İstanbul ve Hatay gibi güçlü biçimde katılmış olsaydı, bu bir deprem etkisi yaratırdı. Kürt halkı 21. yüzyıl başında, aslında 1990'lı yılların başından beri, Türkiye toplumunun en yüksek derecede politize olan, en cesur ve gözünü budaktan sakınmayan kesimidir. Diyarbakır ve diğer Kürt kentleri sokağa çıkmış, milyonlarca insan devletin on yıllardır Kürt sorununa ilişkin politikalarına ve ayrıca ekonomik alanda en mağdur halk kesimi olarak işsizliğe ve yoksulluğa karşı öfkelerini ve çaresizliklerini ortaya koymuş olsaydı, Erdoğan hükümetinin devrilmesi neredeyse kesin bir sonuç olurdu. Kürt hareketinin Gezi karşısındaki tutumu işte bu kadar belirleyici idi. Bu can alıcı buluşmaya gelmedi Kürt hareketi. Kürt hareketinin Gezi sırasında Taksim'de ne yaptığını Diyarbakır'da ne yaptığı sorunuyla karıştıran her kimse ya aşırı safdil biridir ya da kötü niyetli.

Tarihin ironisi şudur ki, sonuç sadece halk isyanı için kaçırılmış bir fırsat olmadı. Kürt hareketi de kendi hakları açısından tarihî bir fırsatı israf etmiş oldu. Ama bu konuya aşağıda Ekim 2014'te yaşanan Kobani (Kobanê) isyanını ele aldığımızda değinmemiz daha doğru olur.

Bu aşamada erken bir yargı vermektense bu bölümü şu sonuca ulaşılarak kapa-

talım: Gezi halk isyanında Kürt hareketi kendisine en ihtiyaç duyulan yerde, yani Diyarbakır ve diğer Kürt kentlerinde namevcut oldu. Şayet önderlik buralarda mücadeleye omuz verse ve kitleleri sokağa çağırıyorsa, bu şehirler, Türklerin çoğunlukta olduğu nice şehre parmak ısırtırdı.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Kürt hareketi Gezi isyanının *görevini yerine getirmemiş ikinci aktörüydü.*

6. Hâkim sınıfın Gezi isyanında iki taktiği

Türkiye'nin 2013'te yaşadığı ölçek ve güçte bir isyan hâkim sınıfın saflarında hemen her zaman tereddüt ve çatlaklar yaratır. Türkiye'nin hâkim sınıfları AKP hükümetinin izlediği politikalar karşısında zaten derinlemesine bölünmüş durumdaydı. Büyük burjuvazinin daha güçlü kanadı, kaymak tabakası, Batıcı-laik fraksiyonu, yani TÜSİAD burjuvazisi, NATO ve Avrupa Birliği'ne stratejik bir bağla bağlı olduğu için hükümete karşı zaman zaman sertleşen bir eleştirelilik sergiliyordu.

Her ne kadar Erdoğan'ın işçi sınıfının haklarına ve kazanımlarına karşı izlediği acımasız taarruz politikasından (yaygın özelleştirmeler, yabancı sermayeye yaklaşımda aşırı bir "konukseverlik", kamu hizmetlerinin adım adım metalaştırılması ve ticarileştirilmesi, sendika ve grev haklarına cepheden hücum, işgücü piyasasının esnekleştirilmesi vb.) çok memnun olsa da, burjuvazinin bu kanadı Erdoğan'ın dış politikada yüzünü İslam âlemine dönmesinden, eğitimin giderek din etkisine girmesinden, kadınların yaşamına müdahalelerin artmasından vb. ciddi bir rahatsızlık duyuyordu. Erdoğan'ı yerinden kıpırdatmaya gücü yetmemiş, kapitalist sınıf yanlısı tedbirlerini desteklemeye devam etmişti. Ama şimdi kitleler ayağa kalkıp hükümetin istifasını yorulmak bilmez bir kararlılıkla talep ederken burjuvazinin en üst katmanlarından birçok insan bile Gezi Parkı'nda birkaç gece geçirmeyi uygun bulacaktı.²⁸

Batıcı-laik burjuvazinin, gayet anlaşılır olsa da kendi çıkarları açısından biraz ileri giden bu Gezi desteği karşısında AKP önderliği içinden bir kanat yarı yola kadar gelerek ona el uzatıyordu. Tabii hemen hatırlatalım ki Erdoğan kendisi harekete karşı en baştan bütünüyle düşmanca bir tavır benimsemiş ve hatta "zor kontrol altında tutulan yüzde elli"ye işaret ederek bir iç savaş tehdidini de sonuna kadar sıcak tutmuştur. Ama o dönemde Cumhurbaşkanı olan Abdullah Gül ile AKP'nin kurucu üçlüsünün mensubu olup o günlerde Erdoğan bir diplomatik gezide olduğu için Başbakanlığı vekâleten üstlenmiş olan Bülent Arınç birlikte farklı bir tutum alacaklardı.

İkili, kabineden bazı başka bakanların da desteğiyle, hiç gizlemeye gerek görmeden halk hareketini bölmeye girişiyordu: "çevreci gençler" in "doğaya haklı olarak sahip çıkma" çabasını "zararlı unsurlar" in, "illegal örgütler" in, aslında bütün sosyalist ve komünist hareketlerin karşısına çıkarıyorlardı. Bu şekilde, hükümetle Gezi arasında, her iki tarafı da mahcup etmeyecek ortak bir çözüm bulmak amacıyla gayri resmî bir müzakere sürecini başlatıyorlardı.

²⁸ Kemal İnal, kaymak takımının Gezi'ye verdiği desteğin bir dizi başka göstergesini sıralıyor. Bkz. "Gezi: Tanım, Failler ve Roller", İnal (der.), a.g.y. içinde, s. 21.

Bu aşamada, esas destekçisi TÜSİAD burjuvazisi olan CHP'nin lideri Kemal Kılıçdaroğlu da işin içine girmişti. Daha fazla ilerlemeden belirtelim ki, halk isyanına katılan büyük kitleler içinde milyonlarcası bu partinin ya sadık seçmeni ya da üyesi, taraftarı falan olarak görülmelidir. Taban böyle davranırken önderlik harekete mesafeli yaklaşıyor, hatta bu yüzden daha önce Taksim için planlanmış olan mitinginin yerini bile değiştiriyordu.

Böylece, burjuva güçleri arasında sıkı bir ittifak oluşmuş, AKP'nin tepe yöneticilerinden bir ekip müzakerelere dayanan bir çözüm uğruna çalışmaya başlamıştı. AKP önderliğinin bu kanadı, öyle anlaşılıyor ki, Erdoğan'ı, Gezi Parkı'nın kendilerince belirlenen bazı "temsilcileri" ile müzakerelerin sulandırılmış bir versiyonuna katılmaya ikna etmiş olmalıdır. Toplantı 13 Haziran'ı 14'e bağlayan gece düzenlendi. (Birtakım ipe sapa gelmez "şöhret"lerin de davet edildiği toplantıya Taksim Dayanışması'nın bazı üyeleri de katılacaktı.) Erdoğan sinir krizi geçirerek toplantıyı terk edecek, barışçıl bir çözüm yolunda herhangi bir plan kabul edilmeden toplantı dağılacaktır.

15 Haziran gecesi park polis tarafından zorla dağıtıldı. 16'sında Erdoğan şehrin başka bir yerinde 300 bin taraftarının otobüslerle taşınarak toplandığı bir meydana miting düzenledi. Bu miting aslında bir savaş borusuydu.

7. Gezi Parkı nasıl sona erdi?

Hâkim sınıfların güttüğü iki farklı taktiği özetlediysek bunun esas nedeni daha uzlaşmacı bir üsluba sahip ikinci taktiğin varlığının Gezi Parkı eyleminin önderliğini yumuşatmakta önemli bir işlev üstlenmiş olmasıdır. Bu da sonunda parkın boşaltılmasını kolaylaştırmıştır. Başka şekilde söyleyecek olursak, Gül-Arınç açılımı Taksim Dayanışması'nı, hükümetin birtakım içi boş tavizleri karşılığında Gezi Parkı'nı tedrici biçimde boşaltmaya ikna etmiştir. Bu ise kitle hareketinin bağrındaki bazı unsurları, özellikle de sosyalist hareketleri yumuşatmaya yaramış, hükümet saflarında parka polis taarruzu alternatifini daha güçlü hale getirmiş ve sonunda Gezi Parkı deneyiminin bastırılmasına yol açmıştır. Şimdi bu sürecin somut olarak nasıl yaşanmış olduğuna bakalım.

Gül ve Arınç'ın keşif çabalarına cevaben kitle hareketinin içindeki bazı önde gelen şahsiyetlerden Taksim Dayanışması ile istişare sonucu olumlu bazı sinyaller geliyordu.²⁹ Bu, kitle hareketi açısından bazı taleplerin formüle edilmesine, hükümetin de bir teklif yapmasına yol açtı. Taksim Dayanışması'nın hareket adına ortaya koyduğu talepler epeyce alçak gönüllü idi. Örneğin günler süren vahşice bastırma faaliyetine, göz yaşartıcı gaz kapsüllerinin doğrudan doğruya göstericilerin kafası hedeflenerek atılması yoluyla başlı başına silah gibi kullanılmasına, çivili sopalar kullanan üniformasız görevlilerin kalabalıklara saldırtılmasına rağmen Taksim Dayanışması, sanki bütün bunların sorumlusu hükümet ve özel olarak da içişleri bakanı değil de bazı valilermiş gibi bu valilerin görevden alınmasını talep ediyordu.

Ama çok daha önemli olarak, temsilciler Erdoğan'ın gündeme getirdiği Taksim

²⁹ Bu konu Levent Dölek tarafından erkenden ele alınmış ve bu tutum eleştirilmiştir. Dölek'in Gezi Parkı mücadelesi devam ederken yazdığı, bu sayıda tekrar yayınlanmakta olan yazısına bakılabilir.

mevdanını yeniden biçimlendirme planının, yani parkın yerle bir edilerek yerine bir tarihî bina kılığında bir alışveriş merkezi dikilmesi planının bir referandum aracılığıyla halkın oyuna sunulması önerisini kabul ediyorlardı. Bu Gezi Parkı'nda bulunan kitle için katiyen kabul edilemeyecek bir şeydi. Bunun nedeni, o zaman henüz Erdoğan'ın elinde kullanışlı bir araç haline gelmemiş olan yargının bu planın koruma ve sit alanı kurallarına aykırılığını defaatle ilan etmiş olmasıydı.

Gezi Parkı'nın hükümet tarafından seçilmiş olan "temsilciler"inin Erdoğan'la yaptığı olaylı toplantıdan sonra Taksim Dayanışması'nın sekreteri ortaya bir anlaşmanın çıkmış olduğunu açıkladı. Temsilciler İstanbul'a dönünce çok geniş katılımlı bir toplantı düzenlediler. Buraya parkta mevcut tüm kuruluşların temsilcileri katıldı. Ankara toplantısına katılmış olanlar hükümetin teklifi olarak görülen anlaşmayı bütün kuruluşlara kabul ettirmeye çalıştı. Bu epeyce zor olacaktı zira daha önce oluşturulmuş olan talepler listesindeki hiçbir başka talep kabul edilmemişti. Hareketin daha önceki talebi olan, projenin yargı kararları doğrultusunda düpedüz terk edilmesi yerine referandum seçeneği, bu kadar büyük bir mücadele ve fedakârlıktan, onca ölüm ve yaralı, onca yitirilmiş gözden sonra hareket açısından bir tür teslim olma gibi görüldü. Polis zulmüne ilişkin olarak vadedilen yalnızca "aşırılıklar"ın *iş araştırma* yoluyla saptanmasıydı. Türk polisinin ve ordusunun geçmiş sicili göz önüne alınınca, *kendi geçmiş suçlarının* incelenmesini onlara tevdi etmek, yani sadece bir iç soruşturma ile yetinmek insanların aklıyla alay edilmesi anlamına geliyordu. (Roboski daha bir buçuk yıl önce yaşanmış ama üstü tamamen örtülmüştü.)

Uzlaşma isteyenlerin ana argümanlarından biri parkta insanların yorulduğu ve kent halkının desteğinin giderek zayıfladığı fikriydi. Bu argüman, temsilcilerin toplantısına paralel olarak yapılan "halk meclisleri" açısından bütünüyle kof çıkacaktı: Bunlar, üst üste, daha kabul edilebilir bir anlaşma ortaya çıkana kadar direnişin sürdürülmesi konusunda ısrarlı olacaktı.

Doğal olarak bütün bunlar açıktan açığa tartışılıyordu. Farklı görüşler arasındaki tartışma ve bunların savunulması için ileri sürülen gerekçeler sadece kitleler açısından değil hükümet ve polis açısından da saydam bir nitelik taşıyordu. Sonuç olarak kalabalığın arasına karışmış sayısız ajanın varlığı olağandı. Önderlik olarak görülen kadroda görülen yumuşama, tereddüt ve yalpalama (bu kadro birazdan göreceğimiz gibi bir bakıma, bilgisayar diliyle söyleyecek olursak "varsayılan liderlik" idi), polisi Gezi'ye saldırmanın zamanının geldiğine ikna etmiş olmalıdır. Polis ayın 11'inde Taksim'e bir ilk taarruz düzenlemişti ama bu kendisi için yarı yarıya bir yenilgi olmuştu. Taksim meydanını geri almayı başarmış, ama silahların eşitsizliğine rağmen parka girememişti. Bu olgu, parktaki halkın yorulmuş olduğu ve artık parkı yavaş yavaş terk etmekte olduğu konusundaki argümanın uydurma olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Doğru gözlem ise, polisin ayın 11'indeki bu ilk saldırısının ardından parkı iş sonrası ziyaret edenlerin sayısının arttığı ve çoğu insanın artık baret giyerek geldiği olurdu. Bu olgu insanların polis saldırısına karşı savaşmaya hazır olduğundan başka ne anlama gelebilir?

Bütün bunların sonucu şudur: Halkın parktan sürülmesinde sadece devletin baskı aygıtının rol oynadığını söylemek yüzeysel ve dolayısıyla yanlış olur. Hükümet çevrelerinin çifte kanaldan yürüyerek bir ikna metodu uygulamış olması ve Gezi Parkı'nın seçilmemiş önderliğinin geri adım atması da en azından aynı derecede

önemliydi.

Gezi Parkı'nın yitirilmesinde rol oynayan öznel faktör işte budur. Bu sonucun ardında elbette nesnel faktörler yatıyordu. Ana nesnel faktörler hakkında bu aşamada uzun uzadıya konuşmamız gerekmiyor zira daha önceki bölümlerde, özellikle Gezi'nin sınıf karakteri üzerine dördüncü ve Kürt hareketi üzerine beşinci bölümde bu nedenselliğin açıklanabilmesi için gerekli izahatı yapmış bulunuyoruz. Erdoğan'ın iktidarda kalabilmesini sağlayan sadece iki tane belirleyici nesnel faktör vardır: bu tarihî halk isyanı esnasında iki büyük aktörün, işçi sınıfının ve Kürt hareketinin “görevini yerine getirmemesi”.

Bu, bizim olay olup bittikten sonra ulaştığımız bir sonuç değildir. Taksim meydanı ve Gezi Parkı'nın kitlelerce fethedilmesinden üç gün sonra, 4 Haziran'da yazılmış bir yazıda şöyle demiştik:³⁰

Türkiye'deki büyük halk isyanının kaderini şu sorular belirleyecek: Kürt hareketi isyana katılacak mı yoksa zımnen AKP iktidarının yanında mı yer alacak? Ve işçi sınıfının ana taburları, sınıf temelli talepleri ve mücadele biçimleriyle ortaya çıkacaklar mı?

8. Gezi karşısında sosyalist hareket

Gezi Parkı karşısında sosyalist hareketin hikâyesi politik geriliğe teslimiyetin öyküsüdür. Gezi Parkı katılımcılarının ve daha sonra İstanbul ve başka kentlerde bütün parklarda düzenlenen forumlara ya da halk meclislerine katılan insanların en çarpıcı ortak özelliği var olan siyasi partilere aşırı derecede kuşkucu bir yaklaşım içinde olmalarıydı. Bu sadece düzenin partileri için değil, sol partiler, yalnızca partiler için değil, sendikalar ve buna benzer diğer örgütler için de geçerliydi. Aslında 2013 gençliğinin 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyimlerinin çöküşü hakkında, diyelim anne babalarıyla veya daha üst kuşaklarla sohbetler sayesinde bile herhangi bir şey bilip bilmediği çok kolay tahmin edilemezse de yine de biz 2013 gençliğine kredi açarak bu kuşkunun büyük ölçüde yaşanan o çöküntüye atfedilebileceğini kabul edelim.

Ancak, Gezi Parkı halkının gençliği yalnızca var olan örgütlere karşı kuşkucu bir yaklaşım içinde değildi. Süreci kendileri başlatacak olanaklara sahip olsalar bile örgütlenmeyi reddediyorlardı! Bunun siyasi geriliğin uç bir biçimi olduğundan en ufak bir kuşku duyulamaz. Bir kitle toplumunda siyaset, tanım gereği, önceliklerin sıralanmasını, belirli kararların verilmesini, insanların kendi amaçlarına ulaşabilmek için işbirlikleri ve ittifaklar kurmasını gerekli kılar. İnsanın kendini kendi dünyasına kapatması kendi aleyhine bir karardır. Zira kimse insanlığın geri kalanından yalıtılmış şekilde yaşamamaktadır ve bu yüzden, adına örgüt denen birtakım gruplara katılmak herkes için bir ihtiyaçtır. Herkes **belirli türden** örgütlere elbette karşı olabilir. Ama örgüt kavramının kendisine karşı olmak insanın kendi ayağına sıkması gibidir.

30 Sungur Savran, “C'est une révolte, pas (encore) une révolution!” (2013), <http://redmed.org/article/cest-une-revolte-pas-encore-une-revolution1>.

Türkiye'nin sosyalist hareketi, Gezi Parkı halkının bu anlayışına kolayca teslim oldu! Birçok akım bunu yeni bir çağın amentüsü saydı. O zaman Özgürlük ve Dayanışma Partisi adını taşıyan Sol Parti'nin önde gelen liderlerinden biri, Alper Taş, bu tutumun en çarpıcı örneklerinden birini veriyor bize.³¹ Bu partinin ardındaki akımın tarihî önderi olan Oğuzhan Müftüoğlu bile solun bütün siyasi örgütlerinin her alanda Gezi'nin gerisinde kaldığını söylüyor.³² Sanki kitlelerin bu büyük patlaması bu tür akımların gözünün önündeki perdeyi çözmüş, "gerçeği" nihayet görmelerini sağlamıştır!

Bu teslimiyet bu yeni kuşağın safdil bir tarzda yüceltilmesi ile el ele gitmiştir. Büyük sınavlardan geçmiş olan 1968 kuşağının ve sonra 1978 kuşağının devrimci politikada oynadığı rol karşısında büyülenmiş bir ülkede bir "yeni kuşak" üzerine inanılmaz bir aceleyle övgüler düzülmüştür. Gezi patlak vermeden önce politikaya ilgisizliği dolayısıyla küçümsenen bu kuşağın gerçekte siyasi olarak çok bilinçli olduğu keşfediliyordu. Ne tuhaf! Aradan on yıl geçtikten sonra bu kuşaktan bize, devrimci pratik bir yana, ne entelektüel yenilenme ne siyasi uzak görüşlülük ne de sanatsal-kültürel alanda hiçbir şey, *hiç ama hiçbir şey* kalmamış bulunuyor! Bu kuşağı o kadar yüceltenlerin şimdi bu temelsiz yargıları konusunda ne dediklerini merak etmiyoruz diyemeyiz. Sosyalist sol, siyasi acemiliği ve ilkelliği ve buna eşlik eden "biz haklıyız" kibrini özgünlük sanabildi!

İnsan sormadan edemiyor: Acaba o evliyadan yüce, mürşidden bilge "Gezi kuşağı"nın mensupları bugün neyle meşgul? Toplumunu nasıl değiştiriyorlar? Herhalde var olan bütün partilere karşı olmayı sürdürüyor ve kendi orijinal formüllerini on yıl boyunca sır gibi sakladıktan sonra seçimlerden hemen önce açıklayarak Erdoğan'dan nihayet kurtulmanın hazırlığını yapıyorlar. Gelin, biz bir iddiada bulunalım: Devrimci İşçi Partisi ve belki birkaç başka sosyalist partiye katılmış olanlar hariç, hepsi, ama hepsi, bugün Millet İttifakı'nı destekliyordur! Seçimlerde büyük bir umutla sandığa gidip sadece CHP'ye değil, Akşener, Davutoğlu, Babacan, Karamollaoğlu ve Uysal gibi zezem suyu ile yıkanmış liderlerin artık büyük bir şevkle kucaklanan partileri lehinde oy kullanmıştır. "Gezi kuşağı" kavramı sosyalist solun depolitizasyonunun yarattığı bir Frankeştayn'dı. Onu yaratanlar kim bilir yarın daha ne boş hayallerle uğraşacaklardır!

Bu utanılacak bir şeydir. Bunu parkın gençliği için değil Türkiye'nin sosyalist akımları için söylüyoruz. "Gezi kuşağı" denen, Gezi sona erdikten sonra hızla buharlaşan o olgu konusundaki bu kendi kendini aldatma, aslında Türkiye solunun 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyimlerinin çöküşünü araştırmak, analiz etmek ve anlamak konusundaki görevine omuz silkmesinin, onu pas geçmesinin bir uzantısıdır. Bir de Türkiye'ye özgü bir faktör olarak 1980'de yaşanan yenilgiyi. Bu görevden kaçma hali, sonunda gerçek dünya ile en ufak bir ilişkisi olmayan kolaycı açıklamaları kabul edip solun tarihî kazanımlarını terk etmeye yol açtı. O güne kadar politikayla nebze ilgilenmemiş bir gençlik öyle diyor diye örgütlenmeye reddiyenin geleceğin savaş narası olduğuna dair bir inanca kapılmak, 20. yüzyıldan bütün dünya soluna

31 "Hareketin ve devrimci siyasetin geleceği, yeni örgütsel formları bu mücadelenin içinde onun ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşecektir." Alper Taş, "Gezi Yeni Bir Yol Açtı", İnal, a.g.y., s. 116.

32 Bkz. İnal, "Gezi, İsyân, Özgürlük", a.g.m., s. 33n.

kalan en zorlu entelektüel soruna aranan şipşak çözümlerin en tiksindiricisi oldu.

Bazı sosyalist akımlar bu ilkelliğe boyun eğmedi. Ama kitlelerden soyutlanma korkusuyla bu ucubeye meydan okumaktan da kaçındılar. Bunun net sonucu, solun, hareketin bağrında çok yaygın olan bu kendi yenilgisini kendi eliyle hazırlayan eğilime karşı çıkmaması oldu. Bu kolektif bir sorumluluktur. Yapılması gereken, Devrimci İşçi Partisi'nin o dönemde yaptığı, Gezi halk isyanı kitlelerinin **kendi-ni örgütlemesini** ısrarla, sebatla, inatla savunmaktı. Gezi tipi neredeyse bütünüyle kendiliğinden bir kitle hareketinin, mücadelenin ilk aşamalarında siyasi partilerin veya başka örgütlerin önderliğini kabul etmemesi beklenir bir şeydir. Bunlar o kitle-nin aşına olduğu yapılar değildir, onlara güvenmesi için bir neden yoktur. Ama kitle hareketini tamamen demokratik temellerde bile örgütlemeyi reddetmek intihar olur.

Bu, yalnızca, örgütsüzlüğün hareketi kendisine en düşmanca yaklaşan güçlere karşı saldırıya açık bırakmasından değildir. Aynı zamanda, hareketin kaderini kitle hareketinin iç güçlerini temsil etmeyen bir önderliğin, Taksim Dayanışması'nın yapacağı seçişlere terk etmesinden dolayı da yanlıştır. Burada muazzam bir paradoks mevcut: Trajik bir kararla kendi içinden kendisini yönetecek organları en demokratik tarzda seçmeyi reddederek, hareket bu adımıyla liderlik görevini **isyan öncesi dönemin kalıntısı olan** bir liderliğin eline teslim etmiş olmaktadır. Yani kitle örgütlenmeyi reddediyorum derken, aslında kendi oluşturacağı bir örgüte değil kendi ürünü olmayan bir örgüte teslim olmuştur. Oysa yapılması gereken, isyanın ruhunu temsil eden bir önderlik seçmektir!

Yukarıda Taksim Dayanışması'na bu yüzden bilgisayar anlamında “varsayılan önderlik” dedik. Taban demokrasisi reddedildiğinde işleri bu tür bir önderlik ele alır. Bunu Taksim Dayanışması'nın önde gelen bir üyesi, bugün istibdadın mağduru olarak hapisanede yatmakta olan Can Atalay kendisi erkenden vurguluyor. Diyor ki (dikkat tarih daha Haziran 2013'tür!), Gezi Parkı hareketi patlayınca ortaya çıkan sorumluluğun düzeyi Taksim Dayanışması'nı aşmıştır. Ona göre bu kuruluş farklı “hayat tarzı” hareketlerinin ifadesiydi. Başka hiçbir örgüt bu boşluğu dolduramadığı için de bir “temsil krizi” doğmuştu.³³ Bravo Can Atalay! Bir kurumun yeni doğan ihtiyaçlar karşısında yetersiz hale gelmiş olduğunu **kurumun içinden** bu kadar ber-rak görmek herkese nasip olmaz!

Sosyalist solun ikinci bir sorunu sınıf meselesine sırtını dönmesiydi. Kitlelerin büyük bir patlamasının sayısız alternatifi gündeme getirdiği durumlarda sınıf sorunu belirleyici bir rol üstlenir. İşçi sınıfını ihmal etmek, hatta bütünüyle ufkumuzdan çıkarmak harekete daima ağır bedeller ödetecek bir şeydir. En azından şu nedenle: Gerici taraf, yalnız bırakılmış işçi sınıfını kurnazlık ve demagoji yoluyla yanına çekmeye çalışacak ve birçok durumda bunda başarı da kazanacaktır.

Gezi isyanında işçi sınıfını işin içine katmak için doğru dürüst hiçbir çaba gösterilmedi. Şurasını kabul etmek gerekir: 21. yüzyılın başında sosyalist solun, biraz da kendi kusuruyla işçi sınıfı içinde pek az etkisi vardır. Ama unutmamak gerekir ki, DİSK ve KESK sosyalizmin etkisine tarihî nedenlerle çok açıktır. Doğrudur, özellikle DİSK'te CHP'nin, KESK'te ise HDP'nin büyük ağırlığı vardır. Ama en azından DİSK'in Gezi ile ilişkisi konuşulurken hatırlanmalıdır ki, daha önce söyle-

33 Can Atalay, “Gezi Direnişi”, Kara vd. (der.), agy., s. 135-136 ve 148.

diğimiz gibi, CHP tepeden tırnağa bir burjuva partisi olduğu halde, Gezi bu partinin seçmenlerinin hatta taban örgütlerinin faal üyelerinin dahi gözlerini kamaştırmış bulunuyordu.

Yapılabilecek şeyler mutlaka vardı: Gezi'nin ikinci Pazar günü için (9 Haziran Pazar) planlanan kitlesel miting, başka şeylerin yanı sıra işçi sınıfının sorunlarının dile getirildiği bir forum olarak kullanılabilirdi. Bu, Türk-İş'in içindeki sınıf mücadeci sendikaların Gezi mücadelesine katılması yolunda bir ilk adım olurdu. Başka bir yöntem, Gezi Parkı'nda bir işçi sınıfı çalışma grubu kurarak zaten bütün şehir, hatta bütün ülke ayaktaiken işçi mahallelerine heyetler yollanması, birlikte eylemler düzenlenmesi olabilirdi. Bir başka yöntem DİSK'in ve KESK'in (ayrıca onların iletişim içinde olduğu Türk-İş sendikalarının, mesela Petrol-İş, Hava-İş, Tümtis ve benzeri sendikaların) örgütlü olduğu işyerlerine Gezi Parkı'ndan kitlesel ziyaretlerin düzenlenmesi olabilirdi. Nihayet, daha üç-dört yıl önce Ankara Sakarya'da aynen Gezi Parkı gibi bir çadır kent kurarak 72 gün boyunca direnmiş olan Tekel işçilerine gidilebilir, onlar aracılığıyla Gezi Parkı'nın işçi sınıfı saflarında daha görünür hale gelmesi sağlanabilirdi.

Bunlar ve başkaları İstanbul'da uygulanabilecek yöntemlerdi. Diğer kentlerde de başka yöntemler uygulamaya konulabilirdi. Yerel koşullara hassasça yaklaşan birkaç örnek verelim: İzmir, CHP'nin üstünlüğü açık ara elde tuttuğu bir kenttir. Burada sendikaların *tabanının* da AKP'ye muhalefeti ayan beyan olan bir harekete şu ya da bu ölçüde destek olacağı açıktır. Bu destek zaten gelmiştir. Bunu sınıfsal temellerde örgütlemek mümkündü. Kocaeli bölgesi (hem İzmit hem Gebze) sınıf mücadeci sendikaların yerel şubeleri arasında işbirliği geleneğinin hep güçlü olduğduğu bir yöredir. Burada taban, bu işbirliklerinin çağrısıyla (Kocaeli Sendikalar Birliği vb.) mitinglerle, işyeri toplantılarıyla harekete geçirilebilirdi, en azından bu denenebilirdi. Çukurova'da Petrol-İş'in hem petrol işçileri (Mersin) hem fabrika işçileri (Adana) arasındaki gücünden yararlanılabılırdı vb.

Bizim bilgimiz dâhilinde sosyalist parti ve hareketler bu konuda parmak bile kıpırdatmadı. Gezi Parkı'na katılmış olan sosyalist akımlar Atatürk Kültür Merkezi'nin cephesine pankartlarını astıklarında, dikkati işçi sınıfına çevirmeye çalışan tek bir pankart görülebiliyordu: Devrimci İşçi Partisi'nin "Sendikalar göreve genel greve" yazan pankartı. Sosyalist hareketin geri kalanı işçi sınıfının belirleyici önemini görmezlikten gelmişti.

Sosyalist solun üçüncü bir eksiği Erdoğan'ın Gezi isyanına karşı kullandığı propagandaya etkili bir cevap verme konusunda görüldü. Bu, Erdoğan'ın Gezi'den önce iktidarda olduğu bütün on yıl boyunca (2002-2007 arasında Erdoğan Avrupa Birliği ile yakın durduğu için on yılın ikinci yarısında daha belirgin olarak) yaşanan şeyin devamıydı. Erdoğan, başı ne zaman sıkışsa, "dış güçler"i, yani adını vermese de Batı dünyasını suçlamayı âdet haline getirmişti. Aynı zamanda, hâkim sınıfların içinde yer alan muhaliflerini, yani TÜSİAD burjuvazisini ve onun ideologlarını da bu "dış güçler"in sadık işbirlikçileri olmakla suçluyordu. Türkiye solunun çoğunluğu ülkenin Avrupa Birliği üyesi olması olasılığından ve bu sayede akşamdan sabaha demokrasi, barış, ekonomik istikrar ve işçi haklarının yanı sıra Kürtlerin daima inkâr edilmiş ulusal haklarına kavuşacağına iman getirmiş olduğundan, büyülenmiş gibiydi. AB'ye karşı anti-empyralist bir propaganda düşünüleliyordu

bile. Bu, Erdoğan'a meydanı boş bırakmak demektir: emekçi halk kitlelerine ve en başta işçi sınıfına koskoca emperyalist ülkelerin kendisini devirme derdinde olduğu propagandasını milliyetçi motiflerle süsleyerek kolayca yapıyordu. Gezi isyanı da bu emperyalistlerin Türkiye'yi avuçlarının içinde tutmak için "tezgâhladığı" bir darbe idi. "Faiz lobisi" adlı özne hem uluslararası finansı hem TÜSİAD'ı kapsayan bir düşmandı.

TÜSİAD'a yaklaşım konusunda solun tavrı başlı başına bir felaketti. Erdoğan ile TÜSİAD arasındaki çelişkiyi teorik olarak açıklayamasa da, zaman zaman inkâr etse de bunun yine de farkında olan solun çoğunluğu, AB ile ilişkileri bozmamak için anti-emperyalist propagandayı sümen altı eden sol ile özdeş bir çoğunluk, sosyalist hareketin ve işçi sınıfının bu tarihî düşmanı hakkında iyi ya da kötü hiçbir şey söylememeyi tercih ediyordu. 2011'de Türkiye sosyalistlerinin bir dizi akımı Kürt hareketiyle birlikte HDP içinde örgütlendikten sonra bu, en azından seçim öncesi dönemlerde, TÜSİAD'a "sakın bizden korkmayın" ziyaretlerine dönüşecekti.

9 Haziran mitingi bu alanda Erdoğan'a bir cevap olarak örgütlenebilirdi. Miting platformundan Erdoğan'ın sığ anti-Amerikanizmini teşhir etmek için Türkiye'nin NATO'dan çıkması, İncirlik askerî üssünün kapatılması çağrısı yapılabilir, "faiz lobisi" Türkiye'nin genleriyle böyle oynuyorsa bankaların kamulaştırılması, borsa denen kumarhanenin kapatılması talep edilebilirdi. "Öteki yüzde elli" diye hep Gezi'nin karşısında tehdit olarak tutulan halk kitleleri o zaman Gezi'nin "dış güçlere" satılmış olduğu yolundaki propaganda konusunda en azından tereddüde düşerdi. Maalesef, solun çoğunluğunun AB emperyalizmi ve Türkiye burjuvazisinin Batıcı kanadı konusundaki yanılsamaları bunu imkânsız hale getirecek ve böylece yoksul halk kitlelerinin bir kısmını Erdoğan'ın hegemonyasına terk edecekti.³⁴

Dördüncüsü, sosyalist hareket Taksim Dayanışması'nın iktidarla uzlaşma yönündeki tutumuna kolayca teslim oldu. Yukarıda, söz konusu uzlaşmanın Taksim meydanının ve Gezi Parkı'nın geleceği konusunda yeterli güvence içermediğini ve Erdoğan'ın vaatlerine fazlasıyla güvendiğini gördük. Aynı zamanda hükümetin polis gaddarlığı konusunda ne kadar az tavize yanaştığını da ortaya koyduk. Öteki bütün talepler de bir kenara bırakılmıştı. Öte yandan, "halk meclisleri"nin ezici çoğunluğunun onurlu bir anlaşma yapılana kadar mücadeleyi sürdürme konusundaki açık ara tercihi, kitlenin cesareti ve savaşmaktaki kararlılığını ortaya koyuyordu. 14 Haziran akşamı çeşitli "halk meclisleri" parkta tartışma ve oylama yaparken oradaydık, buna gözlerimizle tanık olduk. Bu koşullarda sosyalist solun bu anlaşmayı reddetmesi gerektiği kendiliğinden ortaya çıkar. Oysa tam tersine, sosyalist solun ana partileri ve örgütleri Taksim Dayanışması'nın masaya getirdiği kabul edilemez anlaşmayı onaylamıştır.

Dikkat çekilmesi gereken bir beşinci nokta ise şudur: Sosyalist sol Gezi Parkı boşaltıldıktan sonra hareketin gelişme tarzına ve kentin değişik yerlerinde parklarda düzenlenen forumlara ve "halk meclisleri"ne yeterince aktif biçimde ve doğru yönde müdahale etmemiştir. Bizce burada izlenmesi gereken hat, yukarıda sözünü ettiğimiz hareketin kendini örgütlemesi konusundaki çizgiye paralel olarak demok-

34 Bu konuda abarttığımızı düşünenler olabilir. Onlara şu yazımızın ortaya koyduğu tabloya göz atmalarını salık vereceğiz: "Koç Testi", <https://gercekgazetesi1.net/gundemdekiler/koc-testi>.

ratik biçimde seçilmiş yerel temsilcilerin daha sonra kendi içinden ülke çapında bir yönetim seçmesiyle yürümeliydi. Bu, forumların eylem veya örgütlenmeye yönelik olmayan gevezelikle çarçur edilmesine ya da vegan mutfaklar kurmak, büyük perakende şirketlerinin sömürsünden kurtulmak için sorumlu ve adil ticaret kanalları yaratmak gibi uçuk fikirlerle oyalanmasına engel olacak en etkili yöntem olurdu. Ama sonunda gevezelik ağır basınca bekleneceği gibi, forumlar yaz ortasına gelindiğinde sönmünecek, daha varlıklı katmanların her yaştan temsilcileri, genellikle modern küçük burjuvazinin saflarından gelenler, Ege'nin ve Akdeniz'in kıyılarında taze kahramanlık öykülerinin tadını çıkarmayı tercih edecekti.

Son bir nokta, sosyalist solun çoğunluğunun parlamento saplantısı ile ilgilidir. Sol, 1970'li yıllarda parlamento içinde çalışma konusunu bütünüyle boşlarken şimdi de öteki uca kaymış, 1990'lı yıllardan itibaren seçimlerden gelebilecek hayra bütünüyle bel bağlamış görünüyor. Gezi isyanı kitlesel sokak politikasının devamının olanakları, hatta zorunluluğu konusunda güçlü işaretler verdiği halde, solda parlamenter politikaya bu düşkünlük şaşkıncı boyutlara ulaşıyordu. Gezi sürecinin hemen başlarından itibaren bu deneyimin seçimler alanında nasıl bir mevzilenmeyle temsil edilebileceği konusunda bir tartışma başlamıştı. Bunu yapanlar politika ile ilk kez ilişki kuran bağımsız insanlardan ibaret değildi, sosyalistler de yoğun şekilde bunu tartışıyordu.

Ama esas darbe Gezi isyanı sonuçlandıktan sonra gelecekti. Eylül ayında, yukarıda sözünü ettiğimiz son parlama söner sönmez, bütün sol yüzünü 30 Mart 2014'te yapılacak olan yerel seçimlere çeviriyordu. Eylül'den Mart'a parmak hesabı altı ay demektir. Böyle bir sarsıntı yaşayan ve ortaya çıkan sorunlardan hiçbirini çözememiş olan bir ülke o altı ay boyunca kolayca benzer türden krizlere düşebilirdi.

Bu noktada 2013 Eylül ayında İzmir Karaburun'da geleneksel hale gelmiş olan sosyalist konferansta neredeyse bir düzine siyasi partinin sözcülerinin katılımıyla yapılan bir tartışmaya ilişkin biraz kişisel bir öykü anlatmamıza okurdan izin istiyoruz. Gezi isyanı sonrasında sosyalistlerin görevleri üzerine yapılan açılış panelinde kendimizi bütünüyle yalıtılmış konumda bulduk. Sol üzerinde şu ya da bu ölçüde ve biçimde etkisi olan birçok sosyalist parti ve örgüt ve elbette hepsinden daha büyük bir kitle gücüne sahip olan Kürt hareketi panelde temsil ediliyordu. **Bütün** partiler dikkatlerini 30 Mart yerel seçimlerinde elde edilebilecek kazanımlara yoğunlaştırmış durumdaydı. Bu bakış açısına cepheden karşı çıkan yalnızca biz vardık. Bizim tavrımızın esas olarak iki gerekçesi vardı: Birincisi, Gezi isyanı ile toplumun önüne saçılmış olan çelişkiler, spesifik olarak nasıl bir karakter taşırsa taşırsın, yeni patlamalara yol açabilirdi, bunların seçim politikası çerçevesi içinde ele alınması mümkün değildi. İkincisi, seçim, Erdoğan'ın hâlâ en güçlü olduğu alandı, Erdoğan'ın o alanda yenilgiye uğratılabileceğine dair gerçekçi olmayan bir umudu, kendisini siyasi olarak aktifleştirmiş olan yepyeni bir deneyim yaşamış bir halka aşılama çalışmak yanlıştı.

Gezi'den sonra olup biten bizce bizim bakış açımızın doğruluğunu bütünüyle ortaya koydu. Erdoğan 2014 Mart ayında yerel seçimleri, Ağustos ayında ise ilk kez doğrudan halkoyuyla yapılan cumhurbaşkanı seçimini kolayca kazandı. Öte yandan, 2013'ün Aralık ayında (yani Gezi'nin sona erişinden ve yukarıda sözü edilen panelden sadece üç ay sonra) Erdoğan'ın oğlunu ve bazı bakanlarını kapsayan,

görülmemiş ciddiyette bir yolsuzluk skandalı patlak verdi ve bir kez daha Erdoğan'ı düşme tehlikesiyle karşı karşıya bıraktı. Kitle hareketi çok kısa bir parlama yaşadı ama kısa süre içinde sönümlendi. Ardından, 2014 Ekim ayında Kürt illerinde bir başka büyük kitle hareketi patlak verdi. Bunu birazdan ele alacağız. Şunu söylemekle yetinelim: Aralık 2013 ve Ekim 2014 olayları, şayet istifası yolunda güçlü bir talebi dile getiren bir kitle hareketi olsaydı, Erdoğan'ın düşmesini kolaylıkla sağlayabilirdi. Ama olmadı. Bunun tek nedeni olmasa da nedenlerinden biri, solun buna hazırlanmamış olmasıydı.

9. İsyanlar dalgası: Gezi'den “Kobani Serhildanı”na

Gezi isyanı Eylül 2013'te sona erdi. Yalnızca bir yıl sonra Türkiye'nin Kürdistan bölgesi bir hafta süren “Kobani Serhildanı” ile isyan bayrağını devralıyordu. Bu Kürtlerin gecikmiş Gezi'si idi. Gezi ülkenin “Batısı” için ne demek idiyse, bu da Kürtler için aynı derecede önemliydi.

Zaten uzun bir yazıyı bir de bu isyanı hazırlayan koşulları ayrıntısıyla ele alarak daha fazla uzatmayı düşünmüyoruz. Olayların gelişiminin kısa bir özetiyle yetineceğiz. Esas amacımız, bu olayın Türkiye'de o dönemde sosyal ve politik mücadelelerin genel bağlamı içinde anlamını deşifre etmek, özel olarak da Gezi ile ilişkisini ortaya koymak olacak.

Kobani Serhildanı 2011 sonbaharında başlayan iç savaşın düzeni sarstığı Suriye'de Suriye Kürtlerinin özerklik yolunda verdiği mücadelenin Türkiye Kürtleri üzerindeki etkisinin bir sonucudur. Suriye'de olaylar 2011 Mart ayında yoksul emekçi halkın, bütün Arap dünyasını saran devrimci dalganın etkisi altında kentte ve kırdada bir halk isyanı olarak başladı, altı ay boyunca da böyle devam etti. O yılın sonbaharında ABD emperyalizmi ile gerici Arap şeyhlikleri, bir de Türkiye'de Erdoğan hükümeti bu konudaki politikalarını değiştirdiler, Esad ile pazarlığı bırakarak İslamcı hareketleri silahlandırmaya yöneldiler. İşte bu aşamadan sonra çatışma, uluslararası boyutları da olan bir iç savaşa döndü. Bu savaşın belirlediği bağlamda, Suriye Kürtleri, 2012 yazında Türkiye'de PKK ile ideolojik bir bağı olan PYD'nin (Partiya Yekîtiya Demokrat–Demokratik Birlik Partisi) önderliğinde ülkenin kuzey ve kuzeydoğusunda Rojava adı altında bir özerk bölge kurmaya yönelecekti.

Ne var ki, bu, Irak ve Suriye İslam Devleti (İŞİD veya DAİŞ olarak biliniyor) adıyla anılan örgütün bu iki ülkenin kuzeyinde “Hilafet” ilan etmesiyle aynı zaman dilimine rastladı. Erdoğan hükümetinin bu iki yeni oluşuma yaklaşımı taban tabana zıt olacaktı. Rojava başta toleransla ele alınıyor ama zamanla, Türkiye'de bırakabileceği etkiler ve PKK'ye güç kazandırma ihtimali dolayısıyla gitgide daha fazla bir tehdit olarak görülmeğe başlıyordu.

İŞİD'e karşı tutum ise en iyisinden “ikircikli”, en kötüsünden bu tekfirci örgüte destek veren bir tutum olarak nitelenebilir. İŞİD bir süre sonra Rojava'nın kantonlarından biri olan Kobani'ye saldırıyordu. Erdoğan 2014 Ekim ayı başında “Kobani düştü düşecek” cümlesiyle Suriye Kürtlerinin özerkliğiyle alay eder bir tutum sergiledi. 6 Ekim gününden itibaren Türkiye'nin Kürt bölgeleri altüst oldu. Sadece Kürt bölgeleri de değil. Örneğin artık bir sanayi kenti olarak anılması gereken, yerli

bir Arap nüfusuna ve çok yüksek miktarda Arap ve Kürt Suriyeli göçmen nüfusuna sahip bir kent olan Gaziantep de ayağa kalktı. Türkiye'nin Batısında metropollerde de önemli olaylar yaşandı.

Bir hafta boyunca milyonlarca Kürt sokaklarda Erdoğan'a ve IŞİD'e karşı öfkesini ortaya koydu. Kürtler, siyasi eğilimleri ne olursa olsun, hep birlikte gece gündüz eylemler yaptılar. Bütün tanıklıklar şunu gösteriyor: Kürt illerinde yaşayan ve sistematik olarak AKP'ye oy veren Kürtler de Kürt hareketinin taraftarlarıyla omuz omuza bu eylemlere katılmıştır. Bu olaylarda yer alan insanların sayısı, militanca ruh durumu, kararlılığı, duyduğu öfke ve saldırılar karşısında direnci anlatıla anlatıla bitirilemeyen türdendir. Saldırıları üç ayrı güçten gelmiştir: devletin baskı aygıtları, Kürtler içinden karşı devrimci silahlı güçler ve MHP güçleri.

Kobani Serhildanı medya tarafından öylesine karartılmış ve saptırılmış bir olaydır ki bazı konularda okura kısa bilgiler vermek yararlı olacaktır. Birçok kentte, isyanı bastırmak için ordu görevlendirilmiştir; oysa Batıda Gezi olayları sırasında ordu kullanılmadı. Diyarbakır'da isyanın ilk gecesinde HÜDA PAR'a ("Kürt Hizbullahı"nın mirasçısı olan partiye) bağlı silahlı çeteler çeşitli mahallelerde gösterilere saldırmış, bu saldırılarda polisin özel kuvvetlerinden yardım görmüştür. En azından iki kentte, Gaziantep ve İzmir'de, MHP militanlarının elleriyle kurt işareti yaparak Kürtlerin mahallelerine girdiğine, kalabalıkların üzerine, hatta evlerin içine ateş ettiklerine dair tanıklıklar mevcuttur. Bu saldırılar sırasında özel kuvvetler bu güçlere eşlik etmiştir. Gezi esnasında da polis büyük gaddarlık göstermişti ama bu ölçüde saldırganlık orada denenmedi bile.

Bu gelişmeler ışığında bakıldığında, olaylarda 40, hatta belki de 50 civarında ölüm yaşanması şaşırtıcı değildir. Şiddet şiddeti doğurmuştur: Bütün taraflardan kayıplar verilmiştir, bunların arasında iki polis komiseri de vardır. Karakollar ve okul binaları yakılmış, belediye binaları ve hükümet yapılarına hücum edilmiştir.

Yani Kürdistan'ın Gezi'si daha ilk günden kanlı bir olaya dönüşmüştür. Bunun sonucunda ülkenin Batısında Kürt şehirlerinde yaşananın ne olduğu anlamamıştır. Gezi Parkı katılımcıları suskun kalmıştır. Bazı sol liberaller Kürtleri "vandallık"la suçlayacak kadar ileri gitmiştir. (Bu terimi ilk kullanan, o dönemin, son derecede gerici bir politikacı olan içişleri bakanıdır.) Gezi katılımcılarının Erdoğan tarafından benzer bir terimle yaftalandığı ("çapulcu") hatırlanınca bu tutumun ne kadar düzen yanlısı olduğu anlaşılır.

Kobani Serhildanı'nın anlamını, insanı hayretlere düşüren yönlerini, kitle karakterini, bazısı kolektif, bazısı imzalı birtakım yazılarda gayet dikkatli bir biçimde belgelendirmiş bulunuyoruz.³⁵

Şimdi tanık sandalyesine, karşı kamptan çok yetkili bir adı, o dönemin başbaka-

35 "Tozun dumanın arasından görülebilen" (Üç kısımlık yazı, 11-12-15 Ekim 2014)

<https://gercekgazetesi1.net/ulusal-sorun/tozun-dumanin-arasindan-gorulebilen-1-ic-savaskiskirticilari>; <https://gercekgazetesi1.net/ulusal-sorun/tozun-dumanin-arasindan-gorulebilen-2-kurt-hareketinde-farklilasma>; <http://gercekgazetesi1.net/ulusal-sorun/tozun-dumanin-arasindan-gorulebilen-3-barzani-ne-ise-yarar>; Sungur Savran, "Çözüm Süreci Yarım Kalırsa O Bölgeyi Yönetemez Hale Geliriz" (7 Kasım 2014),

<https://gercekgazetesi1.net/ulusal-sorun/cozum-sureci-yarim-kalirsa-o-bolgeyi-yonetemez-hale-geliriz>.

nı Ahmet Davutoğlu'nu çağıralım. Olaylar 12 Ekim'de sona erdikten on gün sonra, yani istihbarat örgütlerinin kendisine sunmuş olduğu raporları hatmetme zamanını bulmuş olduğu bir aşamada, bu beyefendi AKP'nin önde gelenlerinin bulunduğu bir toplantıda şu cümleyi kullanmıştır: “Çözüm süreci yarım kalırsa o bölgeyi yönetemez hale geliriz”.³⁶ “O bölge” ile kastettiği elbette Türkiye Kürdistanı'dır.

Bu cümle bize aynı zamanda serhildanın yaşandığı tarihte “çözüm süreci”nin devam etmekte olduğunu hatırlatıyor. Hükümet, tam da bu sayede, isyanı durdurmanın baskıdan farklı bir yöntemini kullanma olanağına sahipti. Barışçı biçimde gösteri yapmakta olan kalabalıklara karşı şiddet kullanarak isyanın ivmesini durduramadığı için de bu alternatif yola başvuracaktı. Tarihin bir ironisi olarak hükümet İmralı'ya haber salacak, Abdullah Öcalan'dan kitlelerin eve dönmesi için bir çağrı yayınlamasını talep edecekti. Öcalan'ın çağrısı 7 Ekim gecesi cezaevinden çıkarıldı, 8 Ekim günü HDP tarafından bir basın toplantısında açıklandı.

Bundan sonra olan bitenin gerçek anlamını kavrayabilmek için Öcalan'ın 1999'da hapse düştükten sonra da bir “halk önderi” olarak yüceltiildiğini, Kürt halkının, hareketin yanında duran en az 5-6 milyonluk kitlesi tarafından kendisine büyük saygı ve bağlılık gösterildiğini hatırlamak gerekiyor. Böyle olduğu halde, Öcalan'ın mektubu isyanı bitiremedi. Mektuba rağmen sokak gösterileri 12 Ekim'e kadar devam etti. Yani bu olayları “6-8 Ekim olayları” olarak anmak resmî tarihtir. Her şey, ama her şey, isyanın coğrafi alanda yaygınlığı (35 kent), çok farklı siyasi yönelişte insanları bir araya getiren heterojen kalabalıkların varlığı, karşı-devrimin vahşi saldırılarına rağmen gösterilen direngenlik, hareketin gençlik örgütünün bile (çok diplomatik bir açıklama temelinde de olsa) Öcalan'ın tembihini dinlemeyerek eylemlere devam etmesi, her şey gösteriyor ki, bu, **kendiliğinden** dinamiklerin ürünü olan bir isyandı ve doğru bir önderlik altında çok farklı şekilde sonuçlanabilirdi. Bir Kürt devrimi ile taçlanabilirdi.

Bunu söyledikten sonra bu yazıda tartışmakta olduğumuz konuyla ilgili olarak ulaşmamız gereken ana sonuç şu olmalıdır: Türkiye bir yıllık bir arayla muazzam patlamalı iki halk isyanı yaşıyor, ama iki isyanın aktörleri birbirlerine sırtlarını dönmüyordu. Kürt hareketi Gezi'ye yalnızca diplomatik destek verdi. Gezi Parkı ahali ise, Batının Türk nüfusunun büyük çoğunluğuyla beraber, Kürt halk isyanını (serhildanı) kayıtsızlıkla, hatta hasmane bir tutumla karşıladı.

Bizim inancımız odur ki, Kürt hareketi Gezi halk isyanı sırasında “çözüm süreci”ni bir yana bırakmış olsaydı, iki mücadele tek bir mücadele haline gelirdi ve Erdoğan başbakanlıktan düşürülebilirdi. Davutoğlu'nun “o bölge”si o zaman Türkiye'nin tamamı olurdu! Kürt hareketinin önderliğinin tereddütleri ve yalpalamaları bir yıl sonra Batının “çapulcuları” ile Kürt kentlerinin “vandalları” arasında ekilen bölünme tohumlarıyla cezalandırılıyordu.

36 Sungur Savran, “Çözüm Süreci Yarım Kalırsa O Bölgeyi Yönetemez Hale Geliriz” (7 Kasım 2014),

<https://gercekgazetesi1.net/ulusal-sorun/cozum-sureci-yarim-kalirsa-o-bolgeyi-yonetemez-hale-geliriz>.

10. İsyân dalgası: Metal işçilerinin Gezi'si (Mayıs-Haziran 2015)

Gezi'nin harekete geçirdiği isyan dalgasının üçüncü merhalesi metal işçilerinin Gezi'si idi. Ya da yaygın olarak anıldığı gibi, "Metal Fırtına". Üç olay arasında kısa vadede en az etkiyi yaratan buydu ama orta ve uzun vadede sosyal ve politik mücadelelerin ulaşabileceği sonuçlar açısından belki de en önemlisi.

2015 Mayıs ayının ortalarında durdurulamaz gibi görünen bir hareket başladı: On binlerce metal işçisi, fabrika üstüne fabrikada bir fiilî iş durdurma yoluyla 12 Eylül rejiminin sınıf mücadelesinin hâkim tepelerinin burjuvazinin kontrolü altında kalmasını sağlamak amacıyla bilinçli bir süreç içinde inşa ettiği sarı gangster sendikası görünümlü Türk Metal sendikasına karşı ayağa kalkıyordu. Renault, Fiat, Ford gibi markaların dev ölçekli ana montaj fabrikaları hareketin önünü çekiyordu. Bazı fabrikalarda iş durdurma on günden daha uzun sürüyor, fabrika işçiler tarafından kısmen işgal ediliyordu. Bazılarında (örneğin Ford'un iki işyerinde) daha da uzun sürecekti.

Bunu, iş durdurmanın bir orman yangını misali, Magneti Marelli Mako, Ototrim, Türk Traktör, Ford Otosan, Valeo gibi başka fabrikalara yayılması izledi. Unutulmasın ki 12 Eylül rejiminin kabul ettiği mevzuat dolayısıyla Türkiye'de yasal iş durdurma ya da grev hakkı son derecede sınırlıdır; sadece toplu sözleşme sürecinde anlaşmazlık halinde en son başvurulabilen bir önlemdir. Bu grev ya da iş durdurma ise bütün meşruiyetini işçilerin mücadele azminde ve birliğinde buluyordu. Bir kısmı 6-7 bin işçi çalıştıran dev işletme karakteri taşıyan bu işyerlerinde üretim tamamen durduruluyordu. Üstelik son iş bırakan vardiyanın işçileri fabrikada kalıyor, geceyi orada geçiriyor, yani bu işyerlerindeki eylemleri işgal eylemi statüsüne yaklaşıyorlardı.

Türk Metal'in, 1980'li yılların başlarında askerî rejim tarafından yeniden biçimlendirilen sendika hareketinin amiral gemisi olduğunun altını çizmek gerekiyor. Bilindiği gibi DİSK 12 Eylül rejimince kapatılmış, yönetici kadroları da hapse atılmıştı. Türk Metal, hükümet ve işveren sendikası MESS tarafından bu durumun sağladığı olanaklar kullanılarak gayet bilinçli bir biçimde metal sektörünün hâkim sendikası haline getirildi. Bu ayrıntılı planlamanın ardında yatan neden 1960-1980 arasındaki güçlü sınıf mücadeleleri döneminde metal sektörünün mücadelelerin öncüsü olması, 1967'de kurulmuş olan DİSK'e bağlı Maden-İş'in işçi sınıfının en önünde yer alması idi. Yani bir bakıma 2015 Metal Fırtına hareketi 12 Eylül'ün kurduğu sendikal düzene en hassas ve aslında en güçlü olduğu noktadan hücum ediyordu. Orta ve uzun vadede muhtemelen büyük bir önem kazanacak olmasının nedeni budur.

Mayıs-Haziran 2015 hareketi ancak kısmi bir başarı kazanacaktı. İşçilere tam bir sendika özgürlüğü sağlanıyor, patronların cezalandırmak amacıyla işten çıkardığı işçiler geri alınıyor, ücretler bir miktar arttırılıyordu. Ama esas önemli olan, grevin metal işçilerinin saflarında belirli bir özgüvenin gelişmesini sağlaması, Türk Metal'in sektördeki hâkimiyetinde gedikler açması, Türk Metal ile Birleşik Metal arasındaki dengeyi bir nebze de olsa değiştirmesi ve bütün bunların sonucu olarak

metal sektöründe ileride daha büyük mücadelelerin zeminini yaratmasıdır.

İlginç bir ayrıntı, metal işçilerinin Gezi'nin bazı sloganlarını kendi sloganları gibi sahiplenmiş olmalarıdır. Bunların arasında en başta gelen, "Bu daha başlangıç, mücadeleye devam!" sloganı olmuştur. Aslında bu slogan Gezi'den itibaren Metal Fırtına'ya gelene dek başka işçi eylemlerinde de bolca kullanılmıştı. Bu da gösteriyor ki, nasıl Tahrir meydanı 2011-2014 döneminde uluslararası alanda paradigmatic bir değer kazandıysa, benzer şekilde Gezi halk isyanı da Türkiye'ye özgü 2013-2015 dalgasında isyan eden farklı sosyal güçler için paradigmatic bir referans noktası olmuştur.

Ama hatırlatalım ki 2015 metal işçileri grevinin esas en büyük anlamı, uyuyan devi, yani işçi sınıfını sosyal mücadeleler sahnesine çıkarmış olmasıdır. Bu sınıf gerçekten bütünüyle ayağa kalktığında aynen Gezi ve serhildan gibi, Türkiye'yi derinden sarsacaktır. Gelecekte proletarya harekete geçtiğinde, metal işçilerinin öncü müfrezinin içinde olması kimseyi şaşırtmamalıdır.

Sonuç: Bir sınıf laboratuvarı

Bizce bu yazının uzun bir sonuç bölümüne ihtiyacı yok. Yazıda ayrıntılı olarak ele aldığımız konuların ötesinde bize çok önemli gelen bir konuyu vurgulamak istiyoruz.

Önce bu yazıya sinen eleştirel tonun, esas olarak sosyalist solun son on yıllarda kendini içinde bulduğu üzücü duruma yönelik olduğunu vurgulayarak başlayalım. Bu durum hiç de Türkiye'ye özgü değildir. Belirli nüanslarla, belirli yerel özelliklerle, hemen hemen her ülkede gözlenebilen bir durumdur. Bunun köklerini *Devrimci Marksizm*'in son sayılarından birinde daha etraflı olarak incelemiştik.³⁷ Gezi hareketine ve bu hareketin önderliğinin çeşitli katmanlarına, bu arada Marksist bir geçmişten gelen sosyalist hareketlere yönelttiğimiz eleştiriler o yazımızda ortaya koymaya çalıştığımız sosyo-ekonomik ve politik koşulların birer sonucu olarak kavranabilir.

Bu koşullar arasında, postmodern, kimlik merkezli politika yapan solun biçimlenmesine yol açmış olan maddi *sınıf temelinin* hayati bir önem taşıdığı kanısındayız. Sözünü ettiğimiz "Bencilik Çağı" yazısında bu kimlik politikası merkezli siyasi akımın 20. yüzyıl sonları ile 21. yüzyıl başlarında ön plana çıkan belirli sınıf katmanlarının ihtiyaç ve özlemlerinin ideolojik-politik ifadesi olduğunu anlatmış bulunuyoruz. Söz konusu katmanlar modern küçük burjuvazi ile onun sadık müttefiki, bir yandan proletaryanın bir üst katmanı ama bir yandan da onun olumsuzlanması olan eğitilmiş yarı-proletaryadır.

Bu iki katman, 21. yüzyılın birçok devriminde ve halk isyanında halkın diğer emekçi sınıf ve katmanlarıyla, mesela dar anlamda işçi sınıfı veya kent yoksulları veya köylülüğün farklı kesimleriyle bir arada aktif olmuştur. Gezi halk isyanında ilginç olan şudur: Her ne kadar 21. yüzyıl başının hemen hemen bütün devrim ve

---

³⁷ Sungur Savran, "Bencilik Çağı", *Devrimci Marksizm*, sayı 50, Bahar-Yaz 2022. Bu yazıya yukarıda başka bir vesileyle de atıf yaptık ama buradaki konunun önemi dolayısıyla tam referansı yeniden yazıyoruz.

isyanlarında mücadelenin karargâhı konumunda olan merkezî alanda daha ziyade harekete katılan varlıklı sınıf ve katmanların bulunması yönünde bir genel eğilim varsa da, Türkiye’de bu katmanlar öteki sınıf ve katmanlardan mekânsal olarak bütünüyle ayrılmış, neredeyse mutlak bir *yalıtılmışlık* içine kapanmıştır. Başka bir şekilde söyleyecek olursak, hareketin Gezi Parkı boyutu söz konusu iki katmanın, yani modern küçük burjuvazinin ve eğitilmiş yarı-proletaryanın politik-ideolojik tutum ve tavırlarının bir laboratuvarı idi. Yalıtılmanın mutlak olmadığı Ankara, İzmir, Antalya gibi birçok şehirde de bir miktar mekânsal ayrışma yaşanmıştır ama İstanbul’da ilk on beş gün bu ayrışma o kadar mutlak ki Gezi Parkı laboratuvarında bu katmanların davranışı doğa bilimlerinden farklı olarak sosyal bilimde kolayca erişilemeyecek derecede, mümkün olduğunca yalın ve saf halinde gözlenebilmektedir.

Karşımıza çıkan tablo, tam da yukarıda sözünü ettiğimiz yazımızın başlığının söylediği şeyi gösteriyor: Modern küçük burjuvazi ve eğitilmiş yarı-proletaryanın damgasını yemiş, özgül karakterde bir “bencillik çağı”. İşte bu yüzdendir ki Alevi halkının Gezi halk isyanında oynadığı rol olduğundan çok daha küçük olarak algılanmıştır. Dünyanın geri kalanı bu rolden hemen hemen habersizdir. Buna karşılık Gezi Parkı’nda ve onu yansıtan başka mekânlarda (bazı seçkin üniversiteler) sergilenen “yüksek zekâ”ya dayalı mizah, karnaval atmosferi vb. dünyanın dilinden düşmüyor. Çünkü bunlar modern küçük burjuvazinin ve eğitilmiş yarı-proletaryanın kendi marifetlerine hayran narsisizminin ifadesidir.

Biz bu narsisizmden uzak durmak gerektiğinde ısrarlıyız. Bizce 2014 Kobani Serhildanı’nın sıradan Kürtleri ve 2015 Metal Fırtınası’nın işçileri, önümüzdeki dönemde Türkiye’de devrim ve toplumsal değişim açısından en az bu katmanlar kadar önemli olacaktır. Dikkat edilsin, bunlar bizim Gezi’de “görevini yerine getirmeyen” aktörler olarak andığımız sosyal gruplardır. Bunlara Gezi’nin görünmez kahramanı Alevileri ekleyin, o zaman Türkiye’de devrim ve sosyal değişimin stratejik aktörleri tamamlanmış olur.

Bakış açıları Gezi’nin bu zaafalarını görmeyi engellediği için yalnızca Gezi’nin tartışılmaz başarılarına odaklananlar, korkarız, bir sonraki büyük kitlesel patlamada da zafere ulaşma şansından yoksun kalacaktır.